

СЛОВО

Српски културно информативни центар Спона у Републици Северној Македонији

Обележена 110.
годишњица
Кумановске битке

ОРЛОВИ ЛЕТЕ У КАТАР

Реч по реч – Огледало

Увек у јесен враћамо изнова часовник за један сат, враћамо време, али и сећања на годишњице. У овом Слову, између осталог, бележимо сто десету годишњицу славне Кумановске битке на Зебрњаку, сећање на тријумфалну победу над вишевековним отоманским завојевачима октобра 1912. године.

Примерено великом јубилеју, уприличен је достојанствен скуп испред остатака спомен костурнице на Зебрњаку. Тај простор и костурница наменски су уређени пре деценију, за велику 100. годишњицу. Но, нажалост, остало је много тога обећаног, а неиспуњеног, још тада, како из Скопља, тако и из Београда. Гарнитуре власти су се промениле, али остале су очито исте слике, прилике и околности.

Узвикну – исте поновљене флоскуле. „Објасне“ нам – укратко, добро је! Биће боље. Добросуседство, напредак на врхунцу! Да се сете шта су обећали, то тешко. Сви дођу и положе венце. То је главна преокупација сваког појединца на церемонији. И то је – то. Ко више очекује, наиван је.

Познате су и већ много пута описане бољке наше свакодневице. Стање језика, све мањи број ђака, запуштеност светиња, али, односи су никад бољи. А на терену – немар!

Смемо ли да укажемо на постојеће стање? И занима ли кога све то? Ко би да залази дубље у атаре „Тамног вилајета“. Да посећује узане сокаке, брда и долине „наше парохије“...

Овде се одавно све мање осећа стид. Традиционални морал је урушен. Влада некаква инстант етика која толерише све друштвене преступе. То почиње од породице са лошим васпитањем и подстицањем социјалних разлика. Онда се наставља у школи са понижавањем својих учитеља и професора. Све је присутније подстицање мишљења да није важно учити, јер се све може купити.

Дан за даном видимо резултате болних сазнања.

Осуђени да присуствујемо још једној етапи потпуне асимилације?

Хоће ли неко покушати да дигне глас?

Остаје нам збир изгубљених вредности, немих сведока опште дефанзиве пред налетом незналица. Гомила нејасних потеза, неразумљиве садашњости и тмурне будућности.

Да ли смо то ми?

Милутин Станчић

Зајечарска публика поздравила македонску „Кармен“

Такмичарски програм 5. Фестивала малих позоришних форми у Зајечару настављен је представом Драмског позоришта из Скопља, Северна Македонија, „Кармен“, Мигела Делиба у извођењу Биљане Драгићевић Пројковски. Редитељ је Дејан Пројковски.

Ова монодрама настала је из романа „Пет сати са Маријом“, који је шпански писац Мигел Делибес написао шездесетих година прошлог века.

„Прича је наизглед једноставна. Дан пре сахране, удовица свом покојном супругу прича све што није смела или могла да уради док је он био жив“, прича Биљана Драгићевић Пројковски.

„Одлучили смо да монодраму назовемо „Кармен“ по главном јунаку из романа и да је сажмемо у једну монодраму. Текст је актуелан данас као и тада, а занимљиво је да је Мигел роман написао из женског угла, јер се плашио да ће његов роман бити забрањен ако је написан у мушком роду. У представи има љубави према деци, мржње према медијима, али и малограђанштине“, напомиње глумица.

Фестивал је трајао до 15. октобра, а награду и жирија и публике освојила је монодрама Књига о Милутину, по роману Данка Поповића у извођењу Ненада Јездића, у режији Егона Савина и продукцији Звездара театра. Специјална награда додељена је Мирјани Карановић за изузетан допринос глумачкој уметности кроз лик Петрије у представи Петријин венац, по роману Драгослава Михаиловића, режији Јане Маричић и продукцији Театра на брду.

БРОЈ 56, ГОДИНА 2022, НОВЕМБАР

СЛОВО издаје уређивачки одбор Српског културно информативног центра Спона

Адреса: ул. Кирила и Методија 30, 1000 Скопље, ж. Рачуни: 200003362578033 Стопанска банка АД Скопје. Донаторски: 200003382648497 Стопанска банка АД Скопје. Лектура: Александра Младеновић, графичка обрада: Христина Зафировска
www.srbi.org.mk; spona.srbi@gmail.com.

Пројекат потпомогнут суфинансирањем Министарства спољних послова Србије - Управа за сарадњу с дијаспором и Србима у региону

Одлазак нашег оданог сарадника Лука Суше – Затворен објектив мајстора камере

Последњих дана октобра напустио је нас Лука Суша (1950), фоторепортер, сниматељ, дугогодишњи сарадник Културно информативног центра СПОНА. Његови светлописи обасјали су и илустровали странице нашег часописа Слово, портала Спона, наших бројних изложби.

Напустио нас је, а са нама је. Светлописац наших дана. Сведок наших корака. Праскозорја и сутона. Пријатељ и сарадник. Човек

доба. Приповедач антологијских форми времена иза нас.

Пратио нас је пут Космета. Матејича. Пелагонијске низије. Југа. У хуманитарним мисијама, сусретима, разговорима, на књижевним и другим радионицама... Зборио је кроз објектив времена. Обележио је, „оверио“, наше бројне изложбе. Промоције. Скупове. Књижевне вечери.

Његову последњу фотографију, са Словом у руци, шаље његова кћи Јасна, да симболика одсвира свој последњи акорд.

Затворио се Лукин животни круг у његовом Скопљу, где је рођен и где је још у раном детињству почео да се „бави фотографијом“. Животно „шетан“ и образован у различитим срединама бивше Југославије, због војних обавеза оца Стеве, високог официра некадашње ЈНА, мирну луку је на крају нашао у родном граду.

У вишедеценијском фоторепортерском ангажману његове фотографије објављиване су у водећим скопским и београдским медијима попут Танјуга, Вечерњих новости, Борбе, Политике...

Највећи део сниматељске каријере, практично до пензионисања, Лука Суша је провео у некадашњој скопској телевизији А1.

Аутор је значајних ексклузивних документарних записа из сеоских средина македонских региона. Током две деценије рада на том послу камером је овековечио стотине села широм Македоније. За тај опус 2017. од Универзитета за аудиовизуелне уметности – Европска филмска, театарска и плесна академија ЕСПА (Скопје-Париз-Есен-Ротердам), добио је традиционалну награду „Љубе Цветановски“ заједно са Зораном Костеским.

Нека се Господ смилује на његову душу...

Лука Суша је сахрањен на скопском гробљу Бутел.

М.С.

Роман Владимира Јанковског „Скривене жеље, немирна путовања“ објављен на српском језику

Издавачка кућа „Трећи траг“ из Београда недавно је објавила роман „Скривене жеље, немирна путовања“ („Скриени желби, немирни патувања“) Владимира Јанковског на српском језику. Роман је превела Милена Илић, а дизајн корица урадила је Дина Радоман.

Српско издање промовисано је на 16. Београдском фестивалу поезије и књиге, који је одржан од 6. до 8. октобра. На фестивалу су, поред Владимира Јанковског, учествовали и писци из Норвешке, Шпаније, Шведске, Аустрије, Хрватске, Црне Горе и Србије.

„Скривене жеље, немирна путовања“ је мозаичан роман у коме се приче педесетак људи с различитих меридијана комбинују са причама четири лика који живе у Скопљу. Ово је роман о граници између личног и спољашњег, роман о начину којим атмосфера и ситуације обликују наше унутрашње пејзаже, роман о потреби да се приче препричавају и да се препознају блискост и лаж у њима.

Према критичарки Александри Јуруковској, „сусрет са романом ‘Скривене жеље, немирна путовања’ је једно, по много чему, необично читалачко искуство. Књига није велика по броју страница, али је огромна по броју прича, а још више по могућностима интерпретације. Ту се крије и читава лепеза - од кроки-прича, скица за друге приче, приче из фиоке и обиље књижевних замки и позајмица из много књижевних жанрова (кус-кус приказ, хаику, новела), али и других уметности, а највише из филма.“

Плодно стваралаштво

Владимир Јанковски рођен је 1977. године у Скопљу. Дипломирао је на Катедри за општу и компаративну књижевност на Филолошком факултету „Блаже Конески“ у Скопљу. Био је уредник у неколико издавачких кућа.

Објавио је шест књига: Скривене жеље, немирна путовања (роман, 2020), Невидљиве љубави (роман, 2015), Вечно садашње време (роман, 2010), Лица невидљивог града (фото-есеји, заједно са Иваном Блажевим, 2010), Скопље широм отворених очију (фото-есеји, заједно са Иваном Блажевим, 2008), Огледало загонетке, разговори о Влади Урошевићу (2008).

За роман Скривене жеље, немирна путовања добио је награду Роман године, а за роман Невидљиве љубави награду Рациново признање. 2022. године, роман Скривене жеље, немирна путовања био је македонски кандидат за Награду Европске Уније за књижевност.

Активно се бави превођењем. Превео је више од тридесет књига на македонски језик.

Почетак рада српског оператера у Македонији

Мтел обогатио понуду на тржишту мобилне телефоније

Руководство Компаније Мтел, из групације Телеком Србија, најавило је почетак рада новог оператера мобилне телефоније – позивни број је 073, а радиће преко мреже А1 Македонија, са 500 локација.

Годину дана након отварања нове компаније, Мтел, чланица групације Телеком Србија у Северној Македонији, руководство је новинарима у Скопљу најавило да ће, кроз понуду сателитске телевизије, удвостручити садашњих 80 радних места на простору Македоније.

– Већ имамо 80 запослених и отворићемо много радних места. Посвећени смо да пронађемо и запослимо најбоље стручњаке и сигуран сам да ћемо убрзо овај број удвостручити. Планирамо да вратимо у моду припејд тарифе, јер не желимо да везујемо кориснике двогодишњим уговорима – рекао је на конференцији за новинаре у Скопљу Владимир Лучић, генерални директор Групације Телеком Србија.

Компанија Мтел је сада нови оператер на тржишту мобилне телефоније и интернета у Северној Македонији. У понуди су припејд и постпејд тарифа, а позивни број је 073.

Марко Лопичић, генерални директор Мтел-а Македонија, најавио је и могућност избора комбиноване услуге – мобилне телефоније, интернета и сателитске телевизије, а преко њихове апликације M play TV корисници ће моћи да гледају серије месец дана пре званичне премијере.

„Наш припејд сегмент биће право освежење на тржишту. Наши припејд корисници ће имати приступ апликацијама MplayTV I Balkan music које ће понудити филмски, серијски и телевизијски садржај, као и најбољу регионалну музику“ – најавио је Лопичић.

Тржиште

На тржишту Северне Македоније, према подацима Агенције за електронске комуникације, број активних претплатника у мобилној телефонији закључно са другим кварталом ове године је 1.932.608. Од тога А1 Македонија има 48,13 одсто од укупног броја активних претплатника. Затим Македонски Телеком 47,39 процената, Лајкамобајл 3,19 одсто, Роби 1,21 процент, Грин мобиле 0,08 процената.

Од резиденцијалних активних претплатника, 754.907 су припејд, а 928.381 постпејд, док је број пословних претплатника 249.320.

Са Међународног дечјег фестивала „Везени мост“

Најмлађи учесници смотре у Тузли

У Тузли је од 19. до 22. октобра одржан деветнаести по реду Међународни дечји фестивал „Везени мост“ у организацији Друштва пријатеља књиге „Мали принц“, у сарадњи с Институтом за дјечију књижевност и Издавачком кућом „Лијепа ријеч“. Организациони тим, на челу са познатим песником Шимом Ешићем, и овог пута приредио је богат и разноврстан програм за децу и госте из читавог региона. Наиме, овај фестивал је најзначајнији културни пројекат намењен деци и младима у БиХ, који негује вредности књижевне баштине и шири културну сарадњу у региону.

Сходно свом називу, фестивал „Везени мост“ повезује писце, уметнике и ствараоце разних профила из БиХ, Србије, Црне Горе, Северне Македоније и Хрватске. Установљена је награда „Мали принц“ за најбољу дечју књигу у региону за коју конкуришу сви нови наслови објављени у претходној години. Селектори из поменутих земаља бирају по две најбоље књиге из целокупне продукције својих земаља, а на завршној фестивалској приредби саопштавају се гласови пред гледалиштем и сабирањем уписаних поена издваја се књига којој припадају бронзана статуа Малог принца, плакета и новчани износ.

Овог пута за награду су биле номиноване књиге: Шефика Хусагића и Мухидина Шарића (БиХ), Оливере Оље Јелкић и Маје Цветковић Сотиров (Србија), Жарка Вучинића и Милице и Горана Радојчића (Црна Гора), Вање Обада и Свена Адама Евиног (Хрватска), који је добитник овогодишње награде „Мали принц“.

Награду „Мали принц“ за стваралачки допринос развоју дечје књижевности у БиХ добили су Ирфан Хорозовић и

Позориште лутака из Мостара, док је признање „Мала вила“ припало Есми Капетановић. Поред изложбе илустрација Александре Нине Кнежевић, одржане су промоције нових књига, луткарске и едукативне радионице, музички концерт, улични маскенбал, позоришна представа, те сусрети са децом у школама, вртићима и библиотекама у околним местима: Грачаница, Калесија, Градачац, Лукавац, Сребреник, Бановићи, Живинице...

Трећег дана фестивала организован је научни скуп „Савремена поезија за децу: тематика, поетика, развој“, на којем су учествовали: др Мирзана Пашић Кодрић (Сарајево), др Милица Петрић (Обреновац), др Ана Витанова Рингачева (Струмица), проф. Валентина Радуловић (Подгорица), др Емина Шкахић (Тузла), проф. Драгана Павловић Рибаћ (Зворник), др Едина Шарић и други. Фестивал је протекао у доброј организацији домаћина, а његова посебна одлика и вредност је, пре свега, богата културна сарадња писаца и уметника из читавог региона.

Др Милутин Ђуричковић,

Институт за дечју књижевност, Београд

Изложба „Свети Викентије скопски“ у Врању

У Галерији Народног музеја у Врању, поводом обележавања Дана ослобођења тог града у Првом светском рату, свечано је отворена изложба Историјског архива у Врању под називом „Свети Викентије, митрополит скопски“.

На 35 паноа кроз фотографије и текстове приказано је одрастање, школовање и духовна мисија митрополита

скопског Викентија, кога су у децембру 1915. године у Скопљу убили припадници бугарске окупаторске војске.

Изложбу „Свети Викентије, митрополит скопски“ свечано је отворио Дејан Тричковић, председник Скупштине Града Врања. Присутствовали су и градоначелник Слободан Миленковић, епископ врањски Пахомије и представници локалне власти, Војске Србије и других институција.

Реализацију је омогућила Фондација Музеја жртава геноцида на чијем је челу Станко Дебељаковић, а уводну реч пред отварање изложбе одржао је Боривоје Манасијевић, директор Историјског архива у Врању, који се захвалио Државном архиву Србије, Музеју жртава геноцида, Архиву Српске православне цркве и архивистима Државног архива Србије и Историјског архива у Врању као и ауторима поставке Горану Судимцу и Предрагу Стојковићу.

Оживотворење регионалне иницијативе

Отворени Балкан пружа бројне могућности за сарадњу

Иницијатива „Отворени Балкан“ отвара вишеструке могућности за сарадњу на добробит грађана обе земље, закључено је на пријему који је за отправницу послова амбасаде Републике Северне Македоније, Михаелу Веселинов, приредио градоначелник Врања др Слободан Миленковић.

Билатерални односи Републике Северне Македоније и Србије су одлични и то се са централног преноси на локални ниво, истакла је Михаела Веселинов, преносе Вечерње новости.

– Иницијатива „Отворени Балкан“ отвара могућности за остваривањ веће добробити за наше грађане и проширење сарадње у различитим областима, попут туризма, културе, спорта, гастрономије, а амбасада ће увек пружити пуну подршку за реализацију заједничких пројеката – поручила је Веселинов.

Веома је важна међусобна размена искустава и информација у циљу паралелног развоја српских и македонских локалних заједница, истакао је Миленковић и додао:

– Заинтересовани смо за реализацију пројеката прекограничне сарадње који би допринели остваривању предности за обе стране и већ су покренуте иницијативе у том правцу. У наредном периоду наставићемо са активностима и пројектима ради остваривања још веће повезаности са Републиком Северном Македонијом.

Тежња је да се односи македонског и српског народа продубљују и шире и да се сарадња развија у различитим областима, а Врање већ има изузетну сарадњу са Кумановом, са којим је град побратим.

Састанку су присуствовали и Борче Величковиќ, председник Националног савета македонске националне мањине, Никола Кипровски председник ИО македонске националне мањине и Пецо Ристески, председник Удружења грађана македонске националне заједнице Пчињског округа “Гоце Делчев”.

**Спонзи циклус трибина
РАЗГОВОРИ**

Позивамо вас на
пројекцију и разговор

„Од руку наших мајстора“:
Допринос очувању културног наслеђа

Гост:
др Коста Балабанов

Разговор води:
доц. др Јасмина С. Ђирић
(Универзитет у Крагујевцу, Филозофско-уметнички факултет)

Проспект СПОНЕ у Скопљу:
Булевар Св. Кирил и Методиј бр. 30,
14. новембар 2022. г. у 18.00 часова

СПОНА

У Спомен комплексу Зебрњак на Северу Македоније

Обележена 110. годишњица Куманосвке битке - с поносом се сећамо јунака

Одавањем почasti и поменом испред остатака Споменика „Победе Српске Војске“ у комплексу на брду Зебрњак на Северу Македоније, у недељу 23. октобра, одржана је церемонија полагања венаца погинулим ратницима у славној Кумановској бици 1912. године.

Поводом обележавања 110. годишњице Кумановске битке, у организацији Одбора Владе Републике Србије за неговање традиција ослободилачких ратова Србије у сарадњи са Амбасадом Републике Србије у Републици Северној

Македонији (РСМ), уз подршку града Врања, организована је комеморација на историјском брду Зебрњак.

Химнама Македоније и Србије отворена је свечаност, а парастос погинулим српским војницима служио је викарни епископ ремезијански Стефан са свештеницима Српске православне цркве.

Једна од најважнијих битака у српској историји и православних народа на Балкану, пресудна војна операција Првог балканског рата, вођена је у долини крај Куманова према Овчјем

пољу 21. и 22. октобра 1912. године. Тада је Прва армија Српске војске извојевала велику победу над знатно надмоћнијом османлијском Вардарском армијом. Тим војним тријумфом, после више од пет векова, ослобођене су старе средњовековне српске области и потиснута је турска освајачка војска са тог дела Балканског полуострва.

Државни секретар Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Миодраг Капор, у име Владе Републике Србије, предводио је државну делегацију

на церемонији полагања венаца поводом обележавања 110. годишњице Кумановске битке. Почаст погинулим и страдалим војницима чији земни остаци почивају у крипти одали су и амбасадор Републике Србије у Републици Северној Македонији Невена Јовановић и војни изасланик одбране Војске Србије потпуковник Вујица Вукобратов, посланици у Собрању (скупштини) Републике Северне Македоније Иван Стоилковић и Мирослав Јовановић, градоначелница општине Старо Нагоричане Жаклина Јовановска, представници града Врања и Куманова, српских асоцијација у Македонији, СУБНОР-а Србије, бораčkih и удружења за неговање традиција ослободилачких ратова.

Миодраг Капор је у обраћању на комеморацији на Зебрњаку рекао је да се данас са поносом сећамо свих

наших предака који су пре 110 година на том месту извојевали бриљантну победу. "Ово је била прва српска победа у Првом Балканском рату, а одмах после ове битке ослобођено је и Скопље", рекао је Капор.

- Свесни смо да смо и ову величанствену победу платили животима српских младића. Али нисмо овде да тугујемо, већ да славимо њихову храброст и да не дозволимо да сени прекрију њихова света лица и да не дозволимо забраву да нам их отме. Човек може да погине у борби, али умире само онда ако га потомци забораве. Ми смо ти потомци који неће дозволити да ови јунаци умру, рекао је Капор на церемонији.

Рањени споменик

Споменик погинулим ратницима Кумановске битке подигнут је на врху

брда Зебрњак. Првобитно висок преко 48 метара, дело је истакнутог српског архитекте Момира Коруновића. Изграђен је и живописан 1937. године. Само пет година касније урушен је минирањем бугарских окупационих трупа у Другом светском рату. У крипти споменика су посмртни остаци више стотина српских ратника страдалих у Кумановској бици.

Програм

Комеморативни скуп на Зебрњаку завршен је пригодним програмом у коме су учествовали хор Музичке школе Стеван Мокрањац, глумци Позоришта Бора Станковић из Врања, група Извор и вокални солисти Ивана Тасић и Далибор Младеновић.

М.С.

Фото: Министарство рада и социјалне политике Србије

У Кинотеци Републике Македоније, у организацији СПОНЕ, 31. октобра премијерно је приказан српски играно-документарни филм „Кнез Лазар“

Режисер од малена волео приче о кнезу Лазару

Изнанађење за мене јесте прича о глави кнеза Лазара. Где је она? Народ мисли да све док глава не буде са остацима моштију Србија ће бити разједињена. Веома лако смо дошли до сазнања где је глава кнеза Лазара и то је један битан детаљ на крају филма. Не желим да откријем, али то је главно питање када се чује цела прича - каже професор историје и режисер филма „Кнез Лазар“ – Марко Маринковић, са којим смо разговарали у сусрет премијери овог играно-едукативног филма у Скопљу.

У филму, који је сниман пуних седам година, приказан је живот у средњовековној Србији, од обичних људи до славних витезова и властеле. Сцене су снимане на више локација и у више држава. Филм прати одрастање

кнеза Лазара на двору цара Душана, његову женидбу са Милицом, изградњу средњовековног Крушевца, Лазареву посвећеност изградњи црква и манастира Раваница.

Сниман је у Крушевцу, Ужицу, Пироту, манастиру Раваница, Плочнику, Прилепцу, Новом Брду, Скопљу, Једрену и Бурси. У филму причају еминентни стручњаци из области историје, војне историје, археологије, црквене историје.

Како је један историчар дошао на идеју да уопште сними филм? И зашто филм о кнезу Лазару, а не о цару Душану, на пример?

– Ја сам се филмом и историјом почео бавити паралелно још крајем средње школе. Уписао сам студије историје у Новом Саду и током студија у слободно време снимао своје прве филмове, музичке спотове, чак режирао и једну тинејџерску представу. Увек су те две ствари (филм и историја) биле одвојене за мене. Онда је дошао тренутак уписа Мастер студија и прва

помисао ми је била „Да ли постоји начин да спојим професију и љубав према филму?“

То сам пронашао у теми за мастер рад „Филм у настави историје“. Али жеља ми није била да само теоријски напишем рад и покажем на експерименту кроз бројеве, већ и да заиста снимим један филм који би могао да се користи у настави историје. Пошто сам из Крушевца, који је основао управо кнез Лазар, то је била логична тема за филм. А такође сам мислио да ћу уз помоћ овакве локалне теме, а опет српске, успети да окупим добру екипу за рад на филму и лакше доћи до потребних средстава за филм. Био сам млад и наиван да то тако иде, али макар екипа није била проблем, јер заиста су сви желели да дају допринос овако значајној теми као што је кнез Лазар.

Кажете да је кнез Лазар свуда око нас. Која је Ваша истина о њему, која Вас је навела на филм.

– Прва мотивација да се посветим Лазару ми је била што сам локал патриота. Од малена сам волео приче о кнезу Лазару и уопште средњовековну историју. Друга жеља ми је била да направим један филм који ће напокон да разликује историјске чињенице од митова и легенди везаних за Лазара, а да не причамо тек о Косовском боју. У разговору са много људи током припреме филма, кампање прикупљања новца коју смо покренули, увидео сам да наши људи не разликују чињенице од легенди и историјске личности од митских ликова.

Све је то постала историја и свако са ким причате тврди да је то баш тако било. Мени, наравно, није био циљ да оповргнем нашу народну традицију, већ да прикажемо разлику између та два и да напокон можемо да разумемо тај период како треба. Управо зато смо позвали стручњаке из различитих области, од историје, археологије, црквене историје, до војне историје, да испричају све о томе, а онда да ми у монтажи склопимо причу. Чак се ни ја као историчар нисам мешао у то шта ће саговорници рећи већ сам се трудио да кроз права питања одгонетнемо истину о том периоду.

Лазара сте створили као неко ко је из Лазареве престонице, па је логично да је цела прича била заокружена у Крушевцу, где је била и премијера. Какве су биле реакције? Да ли су испуњена очекивања?

– Имали смо две пројекције у Крушевцу јер се тражила карта више и да бисмо свима пружили прилику да погледају филм. Да, било је логично да премијера филма о Лазару управо буде у оквиру Видовданских свечаности. Реакције су различите. Од тога да су неки чули нешто што нису

до тада знали. Других који опет тврде како није то било тако (смех). Трећих који питају зашто нисмо рекли нешто о некој другој личности или периоду.

Свако има право на своје мишљење и ја сам увек био спреман да сваког саслушам. Тако се учи и стиче искуство. Ми смо се трудили да у овом филму испричамо причу о кнезу Лазару, људима и историјским личностима око њега, битним догађајима, улози цркве и, на крају, и самој смрти Лазара. Сигурно да све не може да стане у сат и по филма. Имамо материјала и за серијал од неколико епизода тако да размишљамо и о томе да проширимо причу.

Да ли сте током рада на филму дошли и до неких, до сада, непознатих

деталја о Лазару и околностима у којима је живео и ратовао?

– Мени највеће изненађење јесте стил и начин ратовања српске војске, са једне стране, и турске војске. Од опреме до стратегије ратовања. То је нешто што је мало познато јавности и управо су ти детаљи одредили ток наше историје.

Друго изненађење јесте прича о глави кнеза Лазара. Где је она? Народ мисли да све док глава не буде са остацима моштију Србија ће бити разједињена. Веома лако смо дошли до сазнања где је глава кнеза Лазара и то је један битан детаљ на крају филма. Не желим да откријем, али то је главно питање кад се чује цела прича.

И Македонија је била неизбежна на карти снимања. Где сте све снимали, какве сте утиске понели?

– Управо смо прве кадрове документарног дела снимали у Скопљу и Марковом манастиру. Снимали смо на тврђави Кале већ првог дана, затим у Археолошком музеју, Марковом манастиру. Причали смо и о Скопљу као престоници Душанове државе. Кроз целу ову причу водио нас је историчар Милош Стојковић. Феноменалан дочек смо имали од стране свих и, заиста, сарадња око дозвола за снимање, организације и помоћи је протекла изврсно.

Какви су утисци након премијере у Скопљу?

– Ово ће бити шесто по реду приказивање филма, али прво у Скопљу и Македонији. Заиста ме радује чињеница да успевамо да прикажемо филм у местима где смо га и снимали. То је такође била једна од мојих жеља кад филм завршимо. Радујем се позиву и доласку и увек је занимљиво чути утиске од гледалаца са различитих поднебља.

Каква је даља судбина филма о Лазару?

Пошто је циљ да филм прикажемо у свим местима где смо снимали, остаје нам Ужице и Косово следеће године вероватно око Видовдана. А имамо позив из Суботице крајем новембра - почетком децембра. Преко Споне смо сазнали да постоји и интересовање за приказивање у Републици Српској.

Ширимо позитивну причу о овом филму и одазваћемо се сваком позиву. Управо тако смо се одазвали позиву за учешће на фестивалу документарног филма у Нишу и тамо је филм освојио награду за најбољи филм фестивала.

Иван Бећковић

Подвиг Македонске филхармоније
на гостовању у Београду

Једно од најпозитивнијих искустава у послдње време

„У Београду смо се представили у сјајном светлу и верујем да ће се тај однос продубљивати. Већ постоји најава још једне сарадње у блиској будућности, али нећу сада откривати детаље. Београд је, у оквиру бивше Југославије био највећи културни центар – каже директорка Македонске филхармоније Тина Иванова, после изузетно успешног концерта који је једна од најангажованијих македонских културних институција имала у српској престоници.

Са актуелном директорком Македонске филхармоније Тином Ивановом, дипломираним музикологом, са богатим новинарским искуством, после београдског концерта причали смо о значају овог гостовања, али смо се дотакли и могуће сарадње са Сарајевском филхармонијом, која следеће године слави значајан јубилеј. Откривамо и шта ће публика слушати у овој сезони, какви су планови за јубиларних 80 година постојања (за две године), као и чињенице зашто се концерти Филхармоније никада не репризирају.

Иванова је последњих година максимално посвећена ангажману у Филхармонији. Коаутор је монографије „70 година Македонске филхармоније“, написане поводом овог јубилеја најстарије македонске националне институције. Као музиколог, она је и један од аутора часописа Филхармонија, који је почео да излази 2019. године. У протеклих неколико година Иванова се у Филхармонији појављује као продуцент бројних концерата, међу којима су симфонијски концерти за децу и концерти популарног садржаја.

Активно пише текстове за песме, кратке приче, сценарије за дечије концерте, укључена је у селекцију музичких програма Филхармоније, као и у пројекте ван ове установе

После више од 20 година паузе, Македонска филхармонија се недавно вратила у Београд. Шта за вас значи овај повратак?

– Жеља да посетимо овај богати културни центар била је огромна, тим пре што Македонска филхармонија већ дуже време није имала сарадњу са Београдском филхармонијом. Задовољство је било још веће након завршетка концерта. Домаћини су нас заиста фантастично дочекали, а публика није крила задовољство што смо ту. Ову посету памтићемо као једно од најпозитивнијих искустава које је Македонска филхармонија доживела у последње време.

Представили смо се у сјајном светлу и верујем да ће се тај однос у будућности продубљивати. Већ постоји најава још једне сарадње у блиској будућности, али нећу сада откривати детаље. Београд је, у оквиру бивше Југославије био највећи културни центар, а по мом мишљењу и данас је један од носилаца шаролике, квалитетне, прогресивне програмске концепције, уопште, а посебно у области класичне музике. Сматрам да су нам овакве посете неопходне, јер доносимо искуство, снажне утиске и невероватан елан у обогаћивању наших креативних решења.

Да ли је договорена конкретна будућа сарадња? Посета Београдске филхармоније Скопљу одложена је прошле године, након изненадне смрти њиховог директора Ивана Тасовца.

- Ова посета је уследила захваљујући састанку који сам имала са господином Иваном Тасовцем. Нажалост, због његове изненадне смрти нису дошли у Скопље. То је било и време пандемије, па је разлога за одлагање посете било више. Као што сам већ споменула, постоји конкретна сарадња која ће ускоро бити реализована, али још је рано да говорим о томе.

Боравили сте и у Сарајеву, где ће следеће године бити прослављено сто година њихове Филхармоније. Да ли ће Македонска филхармонија учествовати у прослави?

- Хоће! Састанак са директором Сарајевске филхармоније, господином Ведраном Туцом, био је веома плодан и позитиван и уследио је убрзо

након посете Београду. Сарајево је невероватан град са веома богатом историјом, сваки кутак прича посебну причу, тако да и културне институције носе другачију енергију у односу на друге у нашој близини. Сарајевска филхармонија следеће године обележава сто година од оснивања, велики и значајан јубилеј, а надамо се да ће и Македонска филхармонија бити део те богате прославе која траје годину дана.

Знате да неке ствари не зависе од нас, али жеља је огромна, па се надамо да ћемо остварити лепу сарадњу и да ћемо својим учешћем обогатити њихов репертоар и донети различите музичке пејсаже.

Македонска филхармонија је једна од најангажованијих културних институција у земљи. Какви су планови? Шта ће се дешавати на домаћој сцени у блиској будућности?

- Да, наравно да нећемо стати са нашим ангажманима. Напротив, наше идеје су веома плодне и жеља за радом је огромна. Нова концертна сезона под именом „Дамар слободе“, повешће нас на различита музичка путовања уз фантастичан програм, солисте и диригенте. Наступи су заиста бројни и тешко је издвојити било који од њих. Концерт који смо одржали 7. новембра био је посвећен маестру Александру Цамбазову, доајену савремене македонске музике, човеку који је оставио дубок траг у музичком стваралаштву. Потом је на програму концерт нашег виолинисте Владимира Костова, концертмајстора Македонске филхармоније и Цветанке Созовске на чембалу, извешће заиста занимљив

и редак програм, дела Вивалдија, Рихтера, Корелија.

На рођенданском концерту 24. новембра, наступиће врхунски виолиниста Кирил Трусов под диригентским вођством маестра Борјана Цанева, а солиста на обоји биће наша Гордана Јосифова – Неделковска. У плану је дејчи концерт „Чаробни глас“, затим нас очекује потпуно нови наступ Џијана Емина, који ће се представити као аутор и диригент, а 15. децембра је концерт нашег тенора Благоја Нацоског и италијанског пијанисте Луке Чамаругија, са диригентом Виктором Митревским. Новогодишњи концерти, од којих је један за децу - то су традиционални догађаји који увек доносе узбудљив програм. У Новој години нас очекује заиста инвентиван и шаренолик програм, па позивам све љубитеље музике да буду са нама, да заједно присуствујемо непоновљивим и јединственим музичким искуствима.

Пројекти Филхармоније са филмском музиком, са песмама Дизнија, светски познатих рок група, али и домаћих, попут Архангела и десетак других, наишли су на одушевљење публике. Зашто никада нису имали репризу?

- Често нам се поставља ово питање. Да, наши концерти су јединствени и никада се не понављају. Разлог је најчешће због гостију који имају згуснут распоред и после наших концерата увек одлазе на друге културне сцене. Али таква је политика наше куће, скоро сваке недеље имамо различите концерте, са различитим диригентима и солистима и једноставно је јако мало времена за увежбавање концерта. Оркестар већ почиње да проба за следећи концерт. Али постоји још један разлог. Поменули сте Дизнија, на пример, који је веома скуп пројекат и ми смо добили ауторска права само за једно извођење. Неки пројекти су скупи и немамо финансијских средстава да их поновимо.

Македонска филхармонија, једини симфонијски оркестар у земљи, 2024. године прославља 80 година постојања. Да ли већ размишљате о овој годишњици?

- Наравно, јер и без тога програм правимо годину-две унапред. А, с обзиром на то да ћемо славити осам деценија постојања, већ припремамо догађаје који ће бити примерени овој, за нас, значајној прослави. Али још је рано да се било шта открива. До тада имамо много других концерата који ће донети богате плодове нашем културном тлу.

Иван Бећковић

Са Маријом Милошевском, успешном уметницом

„Мамац“ изронио у Београду и Скопљу

Марија Милошевска, веома успешна и амбициозна уметница из Скопља, која се већ 18 година бави филигранством, објашњава за Слово да је накит више од украсног предмета. То је предмет који нас одређује, показује свету ко смо и како се поистовећујемо са својим прецима.

Изложбу Маријиних радова под називом „Мамка“, која се бави контрастима, али и сличностима између два стара заната, филигран и пецања, имали су прилику да виде посетиоци и у Београду и у Скопљу.

Како је изложбу прихватила публика у Скопљу, а како у Београду? Које су сличности и разлике?

–Гостујући у Етнографском музеју у Београду, била сам, искрено, веома изненађена реакцијама, а и чињеницом да је ово прва изложба савременог карактера у 121 години постојања овог музеја. Људи су очекивали да виде нешто традиционално, а заправо су узели «МАМАЦ» :) Сви су били изненађени необичном фузијом два древна заната, а искрено, требало ми је мало више времена да објасним причу и инспирацију. Током двадесет дана трајања, дошли су бројни посетиоци, међу којима и велики број златара и рибара. Одржала сам и две радионице израде накита за које су учесници показали велико интересовање.

Насупрот томе, у Скопљу, односно код куће, мислим да је део публике

већ упознат са причом о најстаријем писаном сведочанству о пореклу рибарске мушице, а филигранство је много заступљеније овде, у Македонији, него у Србији. Утисци у Скопљу су били невероватни и мислим да су посетиоци били задовољни.

У Београду су медији били много више заинтересовани у односу на Скопље, што је мало чудно.

Маркетиншки процес је био исти, али су крајњи резултати другачији.

Када су у питању саме институције – Етнографски музеј Београд и Музеј Македоније Етнолошки музеј, разликују се по начину функционисања. Као слободни уметник који нема много додирних тачака са начином како систем функционише, ово је била прилика да се упознам и са једним и са другим. Мислим да од Етнографског музеја у Београду можемо много да научимо. Главна снага лежи у ентузијазму запослених и њиховој професионалности.

Код нас сам се сусрела са преношењем надлежности, односно, неко други је одговоран или закон не дозвољава да се изврше неке актуелне измене, што доприноси садашњем стању Музеја Македоније које се деценијама није мењало. У Београду сам чула исте притужбе, али тамо ниједан недостатак не сме да дође до изражаја.

Сматрам да ове институције, односно етнолошки музеји једне земље, треба да буду на првом месту, јер ова наука продира у срж културе народа и промовише је. Овде се налази целокупно материјално и духовно наслеђе једног народа. Ту се крију шифре наших идентитета.

Шта представља филигран и како се према њему односимо?

–Филигрански занат је медитативни процес, слично пецању. Мајстор одваја део свог времена, живота, улаже материјал – сребро да би направио комад накита који ће сведочити о времену у коме постојимо, где припадамо. Одабрао је овај пут да буде његов живот.

Живот би био веома досадан да нема уметности. Цењење рада и стварања, односно куповина ових дела је најдрагоценији чин за уметнике. Подршка занатлијама и уметницима подразумева борбу против конзумеризма и борбу за оригиналност и трајне вредности.

Шта вас највише инспирише?

Цео процес рада. Тренутак стварања и стварања нечег новог. Присуство мира у процесу.

А одакле назив МАМКА за изложбу?

Мамац је заправо удица. МАМКА је скраћеница од македонске мухе, која треба да промовише светску културну баштину, а то је прво писано сведочанство о пореклу рибарске муве у свету познате као македонска мува. Прошло је скоро десет година откако сам први пут чула за ову причу и инспирирана сам да креирам нови бренд који ће промовисати ова два древна заната у свету културних индустрија. Њиховим представљањем кроз нове медије изражавања ћемо им продужити животни век и у времену у коме живимо.

Милутин Станчић

фото: лична архива ауторке

У разговору са Драганом Цветићем макетаром из Скопља

Макета никад није готова

Професионално се макетарством бавим више од 15 година и то ми је једини извор прихода, међутим, тешко је опстати у овој ситуацији, каже Цветић, кога, без обзира на све не напушта истрајност.

Има ли заинтересованих сакупљача макета?

- Има, али их нема на Балкану. Веома ретко се јави неко са ових простора. Пре свега мислим на Македонију, али ни у Србији није много другачије. Велика већина, слободно могу рећи 99% колекционара је из Западне Европе и Северне Америке.

Да ли вам недостаје време када је постојала ЈНА и широк спектар модела авиона?

- Био сам мали у то доба, али се сећам да су скоро свакодневно летели изнад града. Било је то неко друго време које се не може поредити са данашњим. Било би лепо да се вратим у оно време када је војска још нешто значила у друштву. Данас је све сасвим другачије.

Како изгледа бављење макетарством у Македонији?

- Нажалост, овде је врло мало људи који се баве овим хобијем. Од пре 7 година имамо и клуб који промовише и популарише макетарство кроз организовање годишњих међународних такмичења и изложби. Али од почетка пандемије тога нема, па чекамо боље и безбедније време да поново све покренемо. Надамо се да ћемо наставити следеће године.

Који су материјали потребни за израду модела и одакле их набављате?

- Модел се купује у комплекту. То је кит који садржи делове који су потребни за склапање модела. Поред тога потребне су боје, лепак, четке, прскалице и компресори. Затим пинцете, скалпел, клешта... Све то чини овај хоби прилично скупим, зато

га углавном себи могу приуштити одрасли људи.

Да ли морате да надограђујете идеје, знање, материјал да бисте били још бољи?

- Израда модела је хоби који подразумева стално учење, улагање и надоградњу. Пре покретања било ког модела се обавља истраживање и траже референтни материјали као што су фотографије, видео записи или књиге на задату тему, како би се направио што тачнији модел. Да бих направио добар модел, морам да прочитам у просеку 50 страница текста и видим десетине ако не и стотине фотографија.

Колико сте модела до сада направили?

- С обзиром на то да се овим хобијем бавим од 1990. године, а у последњих 15 година сам професионално направио велики број модела, по

слободној процени негде око 1000.

Колико сте награда освојили?

- Имам око 300-400 медаља и специјалних признања. Немам више ни где да их чувам. Медаље и награде нису битне колико дружење и размена искустава. Зато и идем на такмичења последњих 15 година.

И ваша супруга се бави овим хобијем, да ли то доприноси већем међусобном разумевању?

- Да, Тијана се тиме бави из хобија. Повремено сачињава макете, али, на жалост, последњих година је веома заузета професионалним активностима, па нема толико времена за макетарство. Подршка животног партнера је веома битна у овом послу. Многи људи су одустали од макетарства због неразумевања партнера.

М.С.

Јубилеј манифестације Удружења Срба и Македонаца „Бранко Чајка“ из Тетова

„Пишемо и стварамо на српском језику“ 10. пут у манастиру Лешок

Традиционална Манифестација дечјег стваралаштва „Пишемо и стварамо на српском језику“ у организацији Удружења Срба и Македонаца КУД Бранко Чајка из Тетова (које ове године обележава три деценија рада), одржана је 29. октобра десети пут у манастирском комплексу Лешок на северозападу Македоније.

У духовно-културном центру „Кирил Пејчиновић“ при манастиру светог Атанасија у селу Лешок код Тетова и ове године је учествовало неколико десетина ученика основних школа из Северне Македоније. „Главни циљ пројекта је подстицање стваралаштва и презентација културног наслеђа припадника српског народа у Републици Северној Македонији и очување њиховог културног идентитета, особито код деце и младих“, истичу организатори.

Своје песме читали су основци који наставу прате на српском језику, деца српског порекла осталих основних школа у овој земљи, као и чланова драмске и књижевне секције Удружења за чување и неговање српског језика АЗБУКА СРБ из Скопља и Удружења Срба и Македонаца „Бранко Чајка“ из Тетова.

У главном програму су учествовали ученици са својим радовима на тему - „Рођендан“. Уз њих, своје стихове су читали и песници за децу: Стојан Арсић, Славица Петровић и Славица Дабевска – Кировска из Македоније, као и Власта Ценић и Виолета Јовић из Србије.

Пројекат „Пишемо и стварамо на српском језику“ је суфинансиран средствима Министарства културе и информисања Републике Србије.

Игрокази

У оквиру пројекта „Школа српског језика, традиције и културе“, чланови драмске групе Удружења Срба и Македонаца „Бранко Чајка“ извели су три игроказа за децу: Азбука, У музеју и Времеплов, где

су публици представили српску азбуку и нека од најзначајнијих имена српске културе као што су Доситеј Обрадовић, Душко Радовић, Надежда Петровић, Јован Јовановић Змај...

М.С.

С Л О В Ц Е

Поводом стогодишњице рођења...

Душко Радовић (1922-1984)

Рођен је пре тачно 100 година, односно 29. новембра 1922. године у Нишу а умро је 16. августа 1984. године у Београду.

Био је песник, писац, новинар, афористичар, уредник програма за децу Радио Београда и Студија Б, као и главни уредник листа „Полетарац“ и „Пионирских новина“.

Његове најпознатије књиге за децу су: „Поштована децо“ (1954), „Смешне речи“ (1961), „Причам ти причу“ (1963), „Вукова азбука“ (1871), „Зоолошки врт“ (1972), поезија и проза за децу у четири књиге „Понедељак, уторак, среда, четвртак“ (1983).

Велику популарност стекао је телевизијском серијом „На слово, на слово“ (1963-1965) и радио-драмама „Капетан Џон Пиплфокс“ и „Како су постале ружне речи“.

Душко Радовић се деци обраћао са „Поштована децо“ и остаће запамћен по афоризмима, цитатима, изрекама и мудростима о родитељима и деци, о животу, љубави, срећи, богатству и пријатељству које су касније објављене у три књиге „Београде добро јутро“.

Чувени афоризми по којима ћемо га памтити

- Волите своју децу и кад су крива, јер ће их живот кажњавати и кад нису.
- Тешко је бити дете и бити добар.
- Лакше бисмо васпитавали децу када би она имала само уши, а не и очи.
- Дајте ми добро дете па да видите какав сам ја отац.
- Децо, можете мислити какав је живот када је од колевке па до гроба најлепше ђачко доба.
- Ако решите све проблеме своје деце, она неће имати других проблема сем вас.
- Благо бабама и дедама који имају унуке. Тешко нама који имамо децу.
- Добро је имати оца и мајку, али је још боље имати ђалета и кеву. Сви очеви и мајке масирају своју децу и иживљавају се над њима, али се само са ђалетом и кевом може искрено разговарати о томе.
- Има велике сиротиње међу нашом децом којој, сем пара, родитељи нису могли ништа друго дати.
- На младима свет остаје, чим старији донесу такву одлуку.
- Да ли би људи могли бити бољи? Могли би али нико неће први да почне. Сви имају лоша искуства.
- Имати пријатеља, то значи пристати на то да има лепших, паметнијих и бољих од вас. Ко то не може да прихвати - нема пријатеља.
- Ви вредите само онолико колико сте другима потребни.
- Проверите да ли сте заиста добри. Помозите ономе који вам не може узвратити.
- О свакоме се може говорити лоше, само је потребан повод.
- Није здрава она памет која много зна, а мало може.
- Док не мислимо својом главом, сви мислимо исто.
- Ко жели да је стално у праву, мора често да мења мишљење.
- Ми волимо само оно што немамо и док немамо.
- Пре него што кренете да тражите срећу, проверите - можда сте већ срећни. Срећа је мала, обична и неупадљива и многи не умеју да је виде.
- Много, то је сваког дана по мало.
- Све се може кад се много не мисли о томе.
- Поклони су ретки и јефтини. Све остало је подмићивање.
- Шта је бесплатно? Само оно што је највеће, најлепше и најважније.
- Наше мало може бити много за оне који немају ни мало.
- За живот је потребно мало. За несрећан живот тражи се много више.
- Ко уме да се радује - има чему да се радује.

Неке од његових најлепших песама

Јесења песма

Све је пошло наопачке
за врапце и мачке,
кад је јесен окачила
своје жуте значке,
кад је ветар запевао
новембарске тачке...

Пажња! Пажња!
Велика јесења купопродаја!
Продајемо сунцобране,
купујемо кишобране!
Продајемо старо лишће,
Купујемо пахуљице.
Продајемо тротинете,
Купујемо санке!
Купујемо шубаре,
Продајемо машини!
Продајемо санке,
Купујемо рукавице.
Продајемо сејалице,
Купујемо грејалице!
Продајемо сладолед,
Купујемо чај!
Јер!

Све је пошло стрмоглавце,
За птице и цвеће,
Кад је сунце одустало,
На кров да нам слеће,
Као да је жуто љуто,
Као да нас неће!
Јер!

Све је пошло наопачке
за врапце и мачке,
кад је јесен окачила
своје жуте значке,
кад је ветар запевао
новембарске тачке...

Најбоља мама на свету

Најбоља мама на свету?
Моја мама!
Најбоља мама на свету?
Моја мама!

Одакле нам очи?
Родила их мајка!
Одакле нам уши?
Родила их мајка!
Одакле нам руке
Родила их мајка!
Све на свету родила је мајка!

Лети песма око света
лепша, лепша него бајка:
нема детета ни цвета,
нема док не роди мајка!

У животу ја сам срела
многе, многе добре жене,
ал` је само једна мајка
хтела да роди баш мене!

Добра мама.
лепа мама,
само једна
наша мама!

Благо вама,
благо нама,
благо свима
са мамама!

Здравица

Све што расте хтело би да расте...

-Нека расте, и треба да расте!

Све што цвета хтело би да цвета...

-Нека цвета, и треба да цвета!

Нека гледа све што има око,
свако крило нек` лети високо!

Летети, летети, лепо је летети!
Живети, живети, лепо је живети!

Све што лети хтело би да лети...

-Нека лети, и треба да лети!

Све што пева хтело би да пева...

-Нека пева, и треба да пева!

Нека скаче све што има ногу,
нека трче сви који то могу!

Скакати, скакати, лепо је скакати!

Живети, живети, лепо је живети!

Све што трчи хтело би да трчи...

Нека трчи, и треба да трчи!

Све што кљуца хтело би да кљуца...

Нека кљуца, и треба да кљуца!

Нека пева све што има глас,
нико лепше, ведрије од нас!

Певати, певати, лепо је певати!

Живети, живети, лепо је живети!

Живели!

Лепо је све што је мало

Чим се нешто мало, мало роди,

на камену, грани или води,

први дан му уз љуљашку тепа:

Буди лепо као што је лепа...

...Свака буба од хиљаду буба,

свака птица од хиљаду птица,

свака риба од хиљаду риба!

Чим се нешто усправи над травом,

-лупи главом по пространству плавом,

Дан га бодри: расти и не стрепи,

бићеш лепо као што су лепе...

...Свака звезда од хиљаду звезда,

свака клица од хиљаду клица,

свака песма од безброј песама!

Чим се нешто огласи у свету,

у покрету, гласу или цвету

-слути, чује кроз дамаре слепе:

већ сам лепо као што су лепе...

...Свака буба од хиљаду буба,

свака клица од хиљаду клица,

свака птица од хиљаду птица!

Језик и стил

Изрази учтивости

У ситуацијама када треба замолити некога за услугу или помоћ, захвалити се некоме на нечему или извинити се, у српском језику најчешће употребљавамо следеће изразе учтивости:

Замолити за услугу или помоћ

- Могу ли некако да вам помогнем?
- Да ли вам је потребна помоћ?
- Молим вас, немојте говорити толико брзо. Нисам вас баш најбоље разумео/ла.
- Будите љубазни, покажите ми где се налази Народно позориште.
- Молим вас да ми учините једну малу услугу.

Захвалити се

- Пуно вам хвала.
- Много вам хвала.
- Захваљујем.
- Срдачно вам захваљујем на топлим пријему.
- Веома сам вам захвалан/а на помоћи.
- Нема на чему и други пут.

Извинити се

- Оппростите, дошло је до неспоразума.
- Извините, није било намерно.
- Много ми је жао, неће се више поновити.
- Оппростите ако сам вас нечим увредио/ла.
- Не љутите се, молим вас.

Задатак:

Састави три реченице у којима ћеш замолити за услугу, изразити захвалност и извинити се.

Граматика

НОМИНАТИВ (први падеж)

Падеж - давеж

Номинатив је први падеж у српском језику. Његово име потиче од латинске речи *nomen, nominis* што значи име. Овај падеж можемо назвати падежом именовања јер именује неку особу (вршиоца радње) или предмет.

Номинатив је независан падеж који одговара на питања **КО?** за лица и **ШТА?** за предмете. Увек стоји без предлога и у реченици најчешће има функцију субјекта или именског дела предикта.

Примери:

- **Милан** је ушао у учионицу. Ко је ушао у учионицу? Милан је ушао у учионицу. (субјекат)
- То је **кућа** у којој станујем. Шта је то? То је кућа у којој станујем. (субјекат)
- Марија је најбоља **ученица** у нашој школи. (именски део предикта)

НОМИНАТИВ је падеж који одговара на питање КО? и ШТА?

МУШКИ РОД једнина	ЖЕНСКИ РОД једнина	СРЕДЊИ РОД једнина	МУШКИ РОД множина	ЖЕНСКИ РОД множина	СРЕДЊИ РОД множина
Наставак - сугласник Питање: КО?	Наставак -А Питање: КО?	Наставак -Е Питање: КО?	Наставак -И Питање: КО?	Наставак -Е Питање: КО?	Наставак -А Питање: КО?
пријатељ друг родитељ наставник брат Милош	пријатељица другарица наставница девојка сестра Јелена	дете лане Питање: ШТА?	пријатељи другови родитељи наставници Питање: ШТА?	пријатељице другарице наставнице девојке сестре жене Питање: ШТА?	деца Питање: ШТА? места села мора имена
Питање: ШТА? град фломастер ствар	Питање: ШТА? лопта рука школа кућа	село место море име	градови фломастери ствари	Питање: ШТА? лопте руке школе куће	

Задатак:

У следећим реченицама покушај да замениш именице у загради одговарајућим обликом номинатива.

- Кад порастем бићу _____ (научник)
- Изгледала је као _____ (анђео)
- _____ је воће богато витаминима (грожђе)
- Добар је као _____ (хлеб)
- _____ је наш најбољи тенисер (Новак Ђоковић)
- Мој ујак је био _____ (сликар)
- _____ је веома популаран спорт (фудбал)
- Ову књигу је написао _____ (Иво Андрић)
- _____ је велико зимзелено дрво (бор)
- _____ је наша нова наставница математике (она)

Задатак (локатив):

- пријатељу, брату, оцу, Стефану, друговима, родитељима
- пријатељици, сестри, мајци, Сандри, другарицама, сестрама
- послу, земљи, Скопљу, Охриду, Београду, Србији, Македонији, спорту, филмовима, политици, љубави

Решења из прошлог броја:

Наградни квиз: 1.а, 2.в, 3.б, 4.б, 5.б, 6.б, 7.в, 8.б, 9.а, 10.в

Своје одговоре и ликовне и литерарне радове можете нам послати на spona.srbi@gmail.com као и на поштанску адресу: Ул. Кирила и Методија бр. 30, Скопље.

Припремила: Милена Митић

Слово препоручује!
Чули, видели, прочитали...

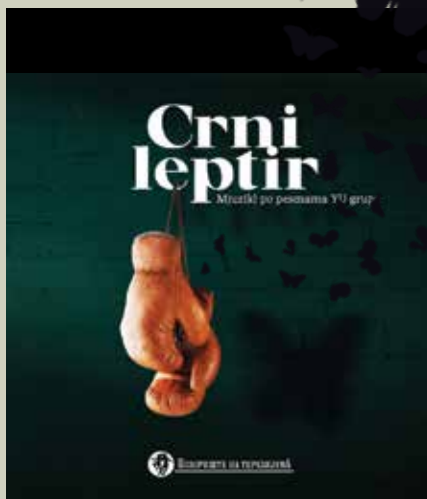
Кики Лесендрић и Пилоти – „Мали трагови на небу“

Музичар и кантаутор Кики Лесендрић има нови студијски албум. Са својим Пилотима освојио је музички простор осамдесетих и деведесетих година прошлог века јединственим ауторским печатом и песмама које су постале ванвременске, а сада кроз нових десет песама буди носталгију за неким лепшим временима. То су и приче о пријатељству, раздвајању и љубави, заправо свему што је остало иза, како и наслов овог албума каже – „Мали трагови на небу“. Вокално увек на врхунцу задатка, Кики Лесендрић са својим бендом мелодично и хармонично ствара идеалан стимуланс за уши сваког слушаоца.

На албуму су Кики Лесендрић и Пилоти сарађивали са Иваном Петерс на песми „Нечија грешка“, али и са бројним другим инструменталним солистима. Све песме су снимљене у периоду од 2016. до 2022. године у студију Strawberry Fields, док је све миксовао и продуцирао Кики Лесендрић, који је и аутор скоро свих песама.

Међу гостима су Брендон Блис, Леонтина Вукомановић, Марко Цветковић, Дејан Илић Цвика, Слободан Ђорђевић, Предраг Манов, Бојан Васић, Александар Митровић, Владан Вучковић Паја, Владимир Прерадовић, гудачки оркестар Министарства одбране Србије Станислав Бинички и дечији хор Чаролија.

Овај албум има два издавача – београдски ПГП РТС и „Кроацију Рекордс“ из Загреба.

„Црни лептир“ – мјузикл по песмама YU групе

„Црни лептир“ са око тридесет песама „Ју групе“, у другачијем музичком аранжману и са новим звуком, недавно је премијерно изведен на сцени Позоришта на Теразијама у Београду. Мјузикл „Црни лептир“ је прича о боксерском клубу на ивици опстанка, о љубавној причи кроз коју се преплићу пословни, породични и пријатељски односи других ликова, о страху од поновног губитка неког драгог, али и борби да се сачува сопствено „ја“.

Представа је проткана са око тридесетак нумера „Ју групе“, које ће у другачијем музичком аранжману, у извођењу оркестра Позоришта на Теразијама добити сасвим нови звук. Текст представе написао је Спасоје Ж. Миловановић, а ауторски тим чине: Марко Јовичић (адаптација и режија), Лазар Станивук и Душан Стојановић (драматизација), Милош Бранисављевић (музички аранжман и оркестрација), Милан Недељковић (диригент), Милица Церовић (кореографија), Татјана Радишић (костими), Кристина Вујовић (сценографија).

Млади Александар жели да, кроз успомену на свог пријатеља, сачува дух боксерског клуба, а Петра му, непланирано ушавши у његов живот, помаже у тој идеји. Његова стрепња да се поново нађе у рингу, али и страст према боксу коју има, воде га у разне ситуације и односе са другим људима – онима који га подржавају, али и онима који ни по коју цену не желе његов успех. Ово је, заправо, сиже дуго најављиваног мјузикла „Црни лептир“, према ванвременским песмама „Ју групе“.

100 година Душка Радовића

Зорица Хаџић је више од две године радила на овом пројекту, а како је нагласила, највећу захвалност дугује сину и брату Душка Радовића – Милошу и Брани, који су јој учинили доступном породичну архиву, као и његовом најбољем пријатељу Матији Бећковићу. За посебан изглед ове монографије она је захвалила Борису Миљковићу, Славимиру Стојановићу Футроу и Душану Шевићу. Књигу отвара предговор Матије Бећковића, који је и својеврсни водич кроз богату грађу, од које се већина појављује први пут. То је збирка његових полемичких текстова, цртежа, писама, разгледница, која садржи више поезије од појединих поетских збирки, скениране архивске грађе, сећања савременика.

- Душко је волео реч чаробно и његово рођење обележавамо једном чаробном књигом, која је направљена тако као да је он уредио. Све што је у његову славу, о сопственом је трошку, из љубави према овом дивном човеку, који ни једнога дана није био мртав. Био је велики Радовић, који је обожавао јасноћу, а презирао је све што је вештачко и умишљено. Био је учитељ модерног мишљења – истакао је Матија Бећковић.

- Ово је књига о Душку Радовићу, али и књига Душка Радовића. Из његових заборављених текстова види се полемичар који се без увијања држао својих ставова, кога је нервирала људска глупост. Његова јединствена писма треба да буду део сваке српске антологије преписке. Кључна реч за Душка Радовића била је лаф, а његов лајтмотив била је доброта. Ова књига открива у њему нежног породичног човека и оца, некога ко је био увек спреман да помогне – сматра Зорица Хаџић.

Књигу је објавила издавачка кућа „Маском“.

Ангажовањем хуманитарне организације Срби за Србе помогнуто још пет породица у Северној Македонији

Помоћ стигла и у Тетово!

Хуманитарна организација Срби за Србе, уз партнерску сарадњу са Српским културно информативним центром СПОНА наставља да својим хуманитарним радом постиже запажене резултате. После низа акција у којима је на разне начине помогнуто десетинама породица широм Северне Македоније, у овој последњој помоћ је стигла у још пет породица, а први пут хуманитарци су дошли и у Тетово.

- Плодови нашег преданог рада видљиви су на сваком кораку Северне Македоније. Акције помоћи нашем народу се спроводе током целе године, посећују се места широм земље, а помоћ постаје све конкретнија и већа, наводи се у извештају хуманитарне организације Срби за Србе.

Тако је било и овога пута, када смо током септембра посетили пет нових породица које смо обрадовали уручивањем потребне помоћи. Куриозитет је и то да смо први пут стигли до Тетова. Све у свему, једна занимљива акција у којој је за помоћ социјално угроженим породицама утрошен 28.481 евро.

Сходно структури и бројности нашег становништва, тежиште наших активности у највећој мери је у пределу Скопске Црне Горе, односно у општини Старо Нагоричане. Три нове породице са подручја те општине добиле су помоћ. Породица Трајковци из села Пелинце, коју чини самохрани отац Славејко и ћерке Драгана (25) и Јована (17), помогнута је набавком грађевинског материјала, који ће породица искористити за надоградњу и санацију терасе, како би се спречила појава влаге. У ту сврху утрошено је 3.200 евра.

Младу породицу Павловић из Никуљана, помогли смо други пут. Први пут је 2019. године испоручена веш машина, а сада смо за оца Драгана, супругу Јелену и ћеркице Хелену (6) и Николину (2) обезбедили материјал за изолацију соба и доградњу крова. Вредност испоручене помоћи износи 3.200 евра.

Последња породица из ове општине која је добила помоћ је породица Далибора Младеновића из села Тронеђа. Далибор је, иначе, најстарији од шеснаесторо браће и сестара. Осим њега у домаћинству су још и супруга Данијела и ћерка Нена (7). Далибор је започео изградњу куће на свом имању, али му је била неопходна и подршка са наше стране. Набављен је грађевински материјал вредан 6 000 евра.

У селу Бујковци, код Скопља, помогнута је породица Предрага Николића. Предраг и супруга Маја имају ћерке Анастасију (21) и Теу (13). И овој породици је стигао грађевински материјал потребан за завршетак градње породичне куће у коју планирају ускоро да се уселе. Набављен је материјал за фасаду, ПВЦ столарија, електро материјал и плочице за унутрашње уређење куће. За помоћ Николићима је утрошено је 6.200 евра.

Највећа помоћ слила се у скромни дом породице Станојевић из већ поменутог Тетова. Радиша је глава породице, а иначе је инвалид у пензији и пореклом је из Призрена. 2001. године током ратних сукоба у Македонији Радишу је закичила граната и због те повреде је постао инвалид. Његовој породици, коју чине и супруга Достана, као и деца, тројке Никола, Николина и Наталија (18), помогли смо реновирањем купатила и једне собе, као и заменом ПВЦ столарије и набавком нове кухиње. Вредност овог пројекта износи 9.881 евра.

Биће ово још једна рекордна година, када говоримо о обиму помоћи коју смо испоручили на подручју Северне Македоније. Приводимо крају и неколико великих пројеката који су започети током године. Да бисмо све остварили, позивамо донаторе да нас и даље подржавају у нашим акцијама, посебно када је реч о подручју Северне Македоније.

Судбина споменика „Кајмакчалански јунак“ у Негорцима код Ћевђелије

Уништено дело вајара Димитрија Тодоровића – Димета Тодоровског

Споменик палим српским јунацима на Солунском фронту из села Негорци поред Ћевђелије, под именом „Кајмакчалански јунак“ подигнут је 1930. године и свечано откривен следеће године приликом посете краља Александра Карађорђевића. Аутор споменика и фигуре српског војника у униформи, са пушком и погледом ка Кајмакчалану, под називом „Кајмакчалански јунак“ био је тада млади Димитрије „Димче“ Тодоровић (Димо Тодоровски).

Данас овај споменик не постоји. Одавно је срушен, као и стотине других који су били стражари и подсетници на једно херојско време, страдања, пораз и Васкрс Србије, окамењени у простору и времену, као и данашњи магловити (не)заборави о хиљадама појединачних судбина заувек осталих у орловским врлетима планине Нице – Капије Слободе и Борисовог града. Спој и судбина сукоба српских и бугарских војски, толико закрвљених током силних војевања, а опет толико блиске у одавању почастии својим палим друговима, ту на истом месту у Негорцима, чак и на истом постаменту који је једини преживео бурна прохујала времена.

Земљотрес на југу Вардарске бановине 1931. године

Споменик је дело Димитрија Тодоровића (Димета Тодоровског) првог вајара са простора данашње Македоније. Пионир је савремене македонске скулптуре и свакако најзначајнији јужносрбијански вајар међуратног периода. Сам споменик је подигнут у селу Негорци, које је било готово цело срушено у земљотресу на великом подручју Вардарске бановине 7. и 8. марта 1931. Највећи интензитет земљотреса био је 6,7 степени Рихтерове скале (икада забележени максимум био је 6,8) и оставио пустош у чак четири среза: неготинском, дојранском, струмичком и ђевђелијском. Стамбени објекти били су оштећени у 45 насељених места од којих је 29 било у подручју епицентра. Погинула је 31 особа, а повређено их је 82. Ово је била прва велика несрећа у Краљевини Југославији.

Потребна помоћ почела је да пристиже непосредно после првог дана, у подручје су се упутили лично и краљ Александар и краљица Марија, али и многи други тадашњи званичници.

Обнова подручја трајала је скоро две године и коштала је државу више од 300 милиона тадашњих динара, а значајан допринос санацији пружила је војска Краљевине Југославије, као и многобројно грађанство. Осим тога значајну помоћ пружили су произвођачи грађевинског материјала као и Црвени крст из Београда и Скопља, који су само непосредно после земљотреса дали помоћ од више од пола милиона тадашњих динара.

Подизање споменика „Кајмакчалански јунак“ у Негорцима 1930. године

Према сведочењу професора Слободана Мурцева из Ћевђелије, који је након Другог светског рата о околностима градње споменика своја сећања поделио са Димитријевим старијим братом Панчом, такође вајаром, на месту споменика „Кајмакчалански јунак“ претходно се налазио бугарски војни споменик, при чему је обновљена власт Краљевине Србије и СХС након 1918. срушила исти, али искористила већ постојећи постамент за његову изградњу. Управо је Димитрије Тодоровић био ангажован како би израдио скулптуру српског војника – „Солунца“ и тиме споменик добио свој коначан изглед. По сведочењу Мурцева, освештење споменика у Негорцима догодило се у јесен 1931. године, на годишњицу пробоја Солунског фронта.

Са скромним знањем које је поседовао као студент, Димитрије Тодоровић је храбро и смело испунио свој први значајнији вајарски задатак. Немајући других модела осим свог тела, Димитрије се одважно упустио у

проучавање анатомије покрета. Израда гипсаног модела, а затим и изливање бетонске фигуре српског војника сивомаслинасте боје у натприродној величини (преко 2 метра висине), „са пушком у ногу и погледом према Кајмакчалану“ (одатле и народни назив „Кајмакчалански јунак“), била је врло захтевна имајући у виду да му нису били доступни адекватни материјали и довољно велики радни простор. Изливање фигуре у правој величини и у бетону рађено је на лицу места у Негорцима. Фигура „Кајмакчаланског јунака“ налазила се у благом покрету, са испруженом и благо савијеном левом ногом (лик стражара на врху Кајмакчалане који гледа ка поробљеној отаџбини), док десном руком држи пушку са бајонетом, прислоњену кундаком уз десну ногу. Сама скулптура, иако још на нивоу школског рада, поседује уздржан и мало окоштани реализам покрета и маса фигуре.

Испод саме фигуре, на бетонском постолу висине око два метра, налазио се стилизовани грб Краљевине Југославије, двоглави орао са троделно подељеним штитом на грудима, крунисан краљевском круном Карађорђевића и окружен лоровим венцем – симболом ратничке победе. Испод саме грбове рељефне представе налазила се мермерна плоча са натписом: „Српским војницима / палим на Солунском / фронту за слободу / своје отаџбине. / Захвални Негорчани“ (1930).

Димитрије Тодоровскиић (1910 – 1983) – први јужноsrбијански и македонски вајар

Димитрије Тодоровић (Димо Тодоровски) рођен је 12. новембра (негде се наводи 11. децембра), 1910. године у Солуну, од мајке Ленке Переве и оца Риста Тодоровског, сиромашног обућара – печалбара из Прилепа. Две године након његовог рођења, уочи почетка Првог балканског рата, његова породица се вратила у свој завичај, Прилеп. Током Првог светског рата, 1917. Године умире му отац Риста, због чега је од 1920. до 1929. године боравио у Дому за ратну сирочад у Битољу где завршава четири разреда основне школе и пет разреда гимназије. Димитријев уметнички дар први је открио управник битолског Дома, Богољуб Левтић, који се и сам аматерски бавио сликарством. Димитријев јединствен таленат додатно је подстицао Поточњак, његов наставник цртања, који је имао обичај да талентоване ученике води у свој атеље како би стекли основна ликовна знања и помагали му. Након што је први пут видео Димитријев таленат, све остале ученике је отпустио из атељеа и сарађивао само са Тодоровићем.

Напушта Дом у Битољу и по наговору свог брата Панче, 1929. године одлази у Београд како би уписао Уметничку школу. Иако је касније на упис више од два месеца, захваљујући квалитету цртежа које је приложио стручној комисији, директор школе Момчило Живановић га је уписао у другу годину.

У овом периоду самих почетака уметничког рада и сазревања, захваљујући свом старијем брату Панчи, бива изабран за скулптора „Кајмакчаланског јунака“ у Негорцима код Ђевђелије. Следеће, 1931, враћа се у Београд са жељом да настави школовање, али пошто је сликарски одсек већ био попуњен, директор Живановић му саветује да упише скулпторски одсек код професора Петра Палавичинија, што Димитрије и чини. Свој таленат је потврдио и као вајар. Тодоровић своје школовање успешно завршава 1935. године као један од најбољих ученика у класи код проф. Палавичинија, а затим одлази на одслужење војног рока током 1936. године.

Како није имао других могућности, 1937. враћа се у Београд и запошљава у фабрици бомбона. 1938. се враћа се у Прилеп и ради као самостални уметник.

Почетком 1939. године учествује на конкурс за израду споменика краљу Александру у Нишу, чији рад је позитивно оцењен и откупљен. Негде у то доба добија и позив свог пријатеља

сликара Љубомира Вернера, тада главног сценографа у Народном позоришту Моравске бановине у Нишу, да му буде помоћник, што радо прихвата. У Нишу ће Тодоровић остати све до избијања Априлског рата 1941. године и почетка окупације Краљевине Југославије. Из овог међуратног периода није сачуван ниједан Тодоровићев рад, посебно они са националном тематиком процењени као идеолошко-политички неподобни („Кајмакчалански јунак“, „Карађорђе“, „Први српски устанак“, модели краља Александра за споменике у Скопљу и Нишу).

Након Априлског рата одлази у свој Прилеп где ради као самостални уметник, а убрзо након тога пресељава се трајно у Скопље. Фебруара 1942. учествује на групној изложби у Скопљу. Месец дана након ове изложбе, након позитивних критика, добија посао макетара у бугарском Народном музеју у Скопљу (бившем „Музеју Јужне Србије“). У овом периоду ствара врло активно и најпознатија дела су му „Илинден 1903“ (1942) и „Избеглице“ инспирисано трагичном судбином породице из Галичника 1941. г. као симбола свих прогнаника из области под контролом тзв. „Велике Албаније“, простора данашње западне и северозападне Македоније.

Пред крај рата укључује се у партизански покрет и активно ради у АГИТПРОП-у при Главном штабу у селу Горњи Врановци код Велеса. Након Другог светског рата, учествује у оснивању Уметничке школе у Скопљу децембра 1944. године (где је био и професор до пензионисања 1979. г.), али и у оснивању Друштва македонских ликовних уметника у Прилепу (1944), које прераста у садашње Друштво ликовних уметника Македоније (1946), Уметничке галерије у Скопљу 1949. године. Један је и од оснивача Савеза ликовних уметника Југославије (1947) као једини скулптор који је живео на тлу НР Македоније, истовремено и оснивач савременог македонског вајарства.

Димо Тодоровић је, поред дела са тематиком из НОБ-а, креирао и портрете, између осталих, својих пријатеља Николе Мартиновског, Лазара Личеноског и Ане Липше Тофовић, а у међуратном периоду и скулптура краљевског пара Карађорђевић, краља Александра и краљице Марије, рељефни портрет бана Вардарске бановине Жике Лазића, војда Карађорђа и свакако његов први значајан уметнички рад – „Кајмакчалански јунак“. У Националној галерији у Скопљу чувају се 23 дела Тодоровског.

Споменик „Мечкин камен“ код Крушева, најпознатије је сачувано ауторско дело Диме Тодоровског, постављено 2. августа 1983. године, неколико месеци након његове смрти. Такође, једно од његових најзначајнијих дела је и скулптура „Јама“ која се чува у скопљанској галерији Даут-пашин хамам. Тодоровски је и аутор споменика НОБ-у у селу Трница, на западу данашње Северне Македоније.

Поред свих значајних скулпторских остварења, стиче се утисак да његово дело никада није у довољној мери цењено, те је данас готово скрајнут у литератури или стручним дебатама. Димо Тодоровски представља оснивача савременог македонског вајарства, чији је утемељитељ у периоду између два светска рата, када се и издвајао и као једини академски вајар и уметник. Добитник је награде града Скопља „13. новембар“ за 1961. годину, награде „11. октобар“ за 1962. годину, а 1967. године добитник је „Октобарске награде“ СР Македоније за животно дело. Носилац је „Ордена рада“ са сребрним венцем. Добитник је и савезне награде „4. Јул“ 1975. године, као и награде „Авној-а“ 1982. године. Тодоровски бива и изабран за дописног члан МАНУ-а 1969, а за редовног 1974. године. И данас у насељу Трнодол код Скопља, у коме је живео, постоји његова празна кућа са атељеом, коју је завештао да се претвори у спомен дом. Умире 27. априла 1983. године у Скопљу где је и сахрањен.

Приредио: Милош Стојковић

Историјско подсећање

Ослобођење Скопља од Османске власти пре 110 година

Октобра 1912. године српска краљевска војска на челу са краљем Петром I Великим Ослободиоцем и престолонаследником Александром је победоносно умарширала у град Скопље. После 520 година, када је краљевском и царском престоницом Немањића пре најезде османске силе владао последњи хришћански владар, српски великаш, Вук Бранковић. Дан ослобођења Скопља од Османлија, 26. октобар 1912, представљао је и дан Општине Града Скопља у периоду државне власти Краљевине Србије/СХС/Југославије, па све до последње свечане прославе 1940.

Тог дана приређиване су свечане прославе, молебани и литије, а од времена градоначелника

Јосифа Михаиловића (1887-1941) успостављена је званична градска награда „13. октобар“ која је уручивана најбољим појединцима, писцима, хуманистима, али и скопљанским студенима Филозофског факултета, као и ученицима са најбоље написаним тематима о борбама за ослобођење града.

Подсетићемо се из међуратне штампе, на меланхоличне и родољубиве записе чувеног писца Милоша Црњанског, тада новинара београдског листа „Време“, у чланку посвећено двадесетогодишњици ослобођења Скопља.

Време 26 октобар 1912. ОСЛОБОЂЕЊЕ СКОПЉА

Као удар динамита, под Турском, затутњала је, кроз балканске планине, у октобру године 1912. битка код Куманова, али је њен одјек био туп. Улазак у Скопље прснуо је тек небу под облаке, раскошно, као нека светла петарда I армије, високо бачена, што је обасјала видно, све наше крајеве, тако да се из тих груди оте крик.

Турци су чекали да код Битоља даду најтежу и најкрвавију битку, али је њин пораз, у Скопљу, при повлачењу, у паници, већ био пун.

Они што беху дојахали охоло, за постиђеним оклопницима Мрњавчевића, у зиму године 1392, напуштали су сад варош, разбијени. Бацали су оружје и нападали последње возове на железничкој станици да би, што пре, напустили онај

град, што је све до пада Цариграда, био престоница турских султана. За њима, у сумраку, у предвечерју задњих октобарских дана, под тамним сенкама минарета скопљанских, палила су се већ кандила Св. Спаса.

У том тренутку наш свет, није ни мислио на планине пуне руда, на плодна широка, скопска поља. Био је заборавио да је Скопље вековима било чувено тржиште, да су низ Вардар до Солуна пловили корабни, да је и сада у средишту Балкана, на вечном мосту између Европе и Азије. При вести да је Скопље повраћено, кроз сузе, у свим нашим крајевима, затрепта слутња, да је то уопште повратак наш, после пет векова, из сна, на чврсто тло државе.

Без свих оних атрибута што чине народ народом, пет столећа смо, оно што је у других стварала непрекидна држава, остваривали заносом православља, мислима, моралом, Србијом, којој су били одани бегунци, свештеници, војници под туђином, племена, братства, гомиле. Знајући увек да је тамо у Скопљу, као у сну, смер свега тога, права држава. О кад већ од ње не оста ни прах, кад се манастирима скопским није више знао ни траг, тамо где су некад, скривши велмуже, ушли Турци, добивши Скопље од Краљевића Марка, продреше сада сељаци Србије.

Прошлост се не враћа, али она сја у свему што никне на њеном тлу. Скопље Немање, главом вишег од свих савременика, страшног и раскошног Милутина, Душана што га називаше „светли град“, није било оно Скопље у које пукови Србије уђоше. Изменила га беху столећа.

Ипак, Србија, испрва раја једног пашалука, затим уточиште свих збегова, најпосле света кнежевина свих идеала, свих патњи, свих партија, у мислима, у судбини Српства, пред Богом и пред људима, уласком у овај град је оживотворила оно што се од ње, сиромашне и остављене самој себи, дрхћући очекивало.

И као у болној једној и горкој грозници и тај сјај, толико векова у тами ишчекиван, прешао је преко Српства само као краткотрајни јесењи светли вео ваздуха и привиђења народа што је Скопљу био кренуо.

Сагледала се сен толиких, горких, сањарија свих српских крајева, Душанов двор и гроб, где је била израсла трава, осветила се прошлост, али у њој Србија није заостајала. Улазак Престолонаследников и долазак седог Краља Петра, сачуваше на себи, и у безмерном праву тог тренутка, сјај кандила, испред светих ћивота.

Место тријумфалног преноса престонице у Скопље, у прошлост, Србија је бирала садашњост, занос Београда, пробијеног свим стрелама туђинским, нов политички сан вароши која је никла из устанка, града што је кроз цео XIX век стајао иза сваког покрета војвођанског, босанског, па и хрватског и љубљанског.

Учено патњом, вековима, у којима и није имало државе, у којима је постојало само силом душе и чврстином снаге у себи, Српство се, само сагледавши Скопље као сан, вратило у Београд, престоницу што је ратовала уз бана хрватског 1848 године, говорила кроз говоре словеначких посланика у бечком парламенту, шапутала у националном делирију босанске омладине. Вратило се годинама тамница, вешала, понижења и јаука.

Зато данас, на дан уласка у царско своје Скопље, у тамној сени свега онога што је против њих, та прошлост и Србија, светле опет.

Треба веровати у њих.

У истом издању налази се и опис свечаног дочека краља Петра, првог српског владара у Скопљу после 520 година.

У својој књизи „Краљ Петар“ Миленко Вукићевић пише ове редове о уласку Краља Петра у Скопље 1912. године:

Нема сумње, најсјанији дан за Краља Петра у Балканском рату био је улазак Његов у Скопље.

Када је Краљ Петар кренуо из Врања за Скопље, било је мочварно јесење време. Пролазећи поред Куманова, могле су да се виде две достојне једна поред друге величине. Са леве стране воза дизала се висока планина славе, коју је стекла наша војска у кумановској победи, а са леве стране стајала је висока Скопска Црна Гора и трудила се да достигне висину славне кумановске победе. Када је дворски воз обишао југоисточне огранке Скопске Црне Горе и кад се упутио ка Скопљу, беше се небо очистило, и када се дворски воз приближаваше

станици, обасја целу околину дивно јесење сунце, а тамо далеко, кроз паучинасту маглу, подигли су своје главе покривене снегом Љуботен и Корашица, највиши врхови поноситог Шара, као да кроз паучинасту маглу и они хоће да виде како славно улази у Скопу стари Краљ, врховни заповедник јунака са Куманова. Воз је ушао у станицу тачно у 3 сата и четврт по подне. Сачекале су га масе света. Напред представници свију вера, свију редова људи и свију власти. Војна музика свирала је нашу химну. Краљ је наишао из воза весео; свеж у лицу и лак. Пратили су га кнез Павле, кћи Му Јелена, претседник Скупштине, претседник Министарског савета и Министар просвете са дворским чиновништвом. Пошто се Краљ видео са синовима, пошто је примио рапорт од команданта места и обичао почасну чету, управник вароши претставио Му је претседника Скопљанске општине Спиру Хаџи – Ристића, који га је у име ослобођеног Скопља, подневши му со и хлеб, поздравио овим речима:

„Ваше Величанство! После скоро пет и по векова српски народ класичне Старе Србије пресеђан је да поново види у својој средини наследника Немањичке државе. Као први претседник општине ослобођеног Скопља, у име грађана скопских, желим искрену добродошлицу Вашем Величанству, нашем милом Владаоцу.“

За овим је у име муслиманско – турског становништва, бивши претседник општине, Решад, поздравио Краља овим карактеристичним речима:

„Ваше Величанство! Срећа османлијског оружја изневерила је Османлије, и земље које су пре пет векова биле задобивене на сабљи, опет је Његово Величанство на сабљи повратило. Ја, у име муслиманског становништва у Скопљу, срдачно поздрављам добродошлицом Ваше Величанство и изјављујем нашем Господару дубоку покорност.“

У цркви Св. Спаса поздравили су Краља скопски српски митрополит Вићентије, затим егзархијски митрополит, Неофит.

Сутрадан по доласку Краљ је присуствовао служби Божијој у скопљанској католичко – арнаутској цркви, те тиме лично доказао да српска војска није дошла никога да гони и угњетава, него заробљене и угњетаване да ослободи, да донесе правду, ред и равноправност.

„Време“,

Београд, год. XII, среда 26. октобар 1932. г.

Приредио:
Милош Стојковић

Из светогорског манастира Симонопетра најави канонизације ктитора светиње за светитеља

Докази светости српског деспота Јована Угљеше Мрњавчевића

Митрополија Дидимотике, Орестијаде и Суфлије поводом погинулих у бици на Евросу или Марици или Орменију, служиле су помен у недељу 25. септембра у 10 часова у парохијском храму Светог Георгија у Орменију. Помен је служио Његово преосвештенство Митрополит Дидимотике, Орестијаде и Суфлије Господин Дамаскин.

Фреска Јована Угљеше у параклису Светих Бесребреника у манастиру Ватопед

Поподне истога дана око 19.00 часова, у великој сали епископије Орестијаде (која се налази до митрополитског храма Светих Теодора), била је уприличена пригодна беседа од главног секретара Свештене заједнице Свете Горе оца Козме Симонопетрида на тему: „Јован Угљеша мученик Орменија“.

Предавање је одржано уз благослов Игумана Манастира Симонопетре и уз велики труд отаца из Манастира Јустина Јеромонаха и Нифона и академика Гојка Суботића који припремају специјално издање о овој

теми. Господин Суботић је проучио живот и дело Јована Угљеше и његову породицу и показао је велику марљивост у осветљавању његовог етоса у српској јавности.

У својој беседи монах Козма је говорио о изузетној личности, духовности, мученичком етосу, богољубљу Јована Угљеше и многим аспектима његовог многоструког доприноса Грчкој Цркви и држави али и Светој Гори.

На почетку је описао основне податке из биографије Јована Угљеше, Херцеговачко порекло, брак са Јеленом и прерану смрт њиховог малог сина Угљеше Деспотовића који је имао само 4 године.

Након сахране малог Угљеше супруга Јована Угљеше Јелена даривала је манастиру Хиландар двострану (диптих) Панагију, која је на једној страни имала две дуборезане иконе од дрвета, док је друга страна била обложена металом. На овом металу, Јелена је заповедила да се изгравира плач посвећен њиховом сину на средњевековном српском језику, у којем се види Јеленин песнички дар и њена осетљива и нежна душа.

Сазнајемо и како је Угљеша изгубио и рођену сестру Јелену удату за српског племића Николу Радоњу и две његове братанице због куге која је владала у околини Сереса. У њихову част саграђен је параклис Светог Николе при саборном храму манастира Светог Претече у околини Сереса у коме су сахрањени. На данашњем празном гробу исписан је епитаф са именима Угљешине сестре и две њене ћерке.

Залечење раскола

На јесен 1365. Јован Угљеша прима власт над Серском облашћу примајући титулу Деспота, наслеђујући удовицу Стефана Душана Силног, Јелену, која се замонашила под именом Јелисавета. Како се наводи у предавању, најзначајније дело шестогодишње владавине Јована Угљеше јесте његов успешан покушај да уједини Српску Цркву са Васељенском Патријаршијом. У документу који је издао у марту 1368. Јован без устезања изражава спремност да не жели да настави неправду коју је починио његов претходник Душан, већ је желео да обнови канонски поредак, признајући

сва права Васељенског трона. После одређеног чекања, Васељенски патријарх Филотеј Кокинос одговара Угљешу пријатељским тоном и издаје патријаршијски акт којим се две Цркве уједињују који је издат у мају 1371. и на овај начин раскол је залечен. У овом акту патријарх Угљешу види као: „човека разборитог и доброг, човека са манирима и чистом савешћу, у коме се настанио непрестани страх Божији“. Премда је био на власти само 6 година, оставио је велики траг у историји области којом је владао као прототип благочестивог, верника, ујединитеља и мудрог (прозорљивог) владара.

Показатељ његове благочестивости јесу дарови којима је даровао манастире Свете Горе. Тако на ширем подручјуседа манастира Ватопед Јован Угљеша је подигао болницу. На источним крајевима манастира обновио је тробродни храм Светим Бесребреницима. Храм је био осликан изузетним фрескописом, савременим мотивима, међу којим се посебно издваја чудесан и раније изображен лик Светог Григорија Паламе. Ова фреска је насликана мало година од упокојења светог и одаје природне карактеристичне црте светитељевог лика односно какав је био у реалности. У припрати храма новијег слоја (XIX век) фреска изображава Јована Угљешу како држи копију храма са натписом: „прилог слуге Божијег најблагочестивијег деспота Јована Угљеше“. Такође манастиру Ватопед је даровао скупоцено иконописано јеванђеље из доба Комнена, као што сведочи изгравирани натпис са металном облогом из 1844: „Јован благочестиви Деспот Угљеша“. Шта више, манастиру Ватопед је посветио (оставио) у наслеђе 15 јануара 1365. манастир Пресвете Богородице Пећнице, у Мелнику, и српском повељом Метох из Ланзе, из области Рендине. Такође Јован је био ктитор болнице манастира Есфигмена на југозападном делу.

Други ктитор након преподобног Симона мироточивог

Најсигурније једно од најбитнијих његових дела на Светој Гори јесте свакако изградња манастира Симонопетра који је до тада био манастирчић. До данас у овом манастиру Јован Угљеша се помиње као други ктитор након преподобног

Симона мироточивог. Сваког 26. септембра служи се помен у његовој част. Поводом овог његовог великог дела издао је повељу која се чува у патријаршијској документацији (официјалној администрацији) из 1623. године патријарха Кирила Лукариса. Након овог његовог дела манастир Симонопетра је постао официјални манастир у реду са осталим великим манастирима и као такав је и данас, дакле пуних седам векова.

Што се тиче његовог добротинства везаног за Свету Гору није се зауставио само на изградњи Симонопетре, већ је затражио од Прота и Свете Епистасије да му се уступи манастирчић из Макре посвећен Св. Николају како би га обновио и оспособио да у њему станује када би посећивао Свету Гору. Данас је сачуван само доњи део Пирга манастира који служи као гробни параклис Манастира Кутлумуша коме и припада. Кутлумушу је даривао иметак из Серске области, а такође значајни су и његови дарови манастирима Хиландару и Светом Пантелејмону.

Тakoђе Јован Угљеша је успео у областима у којима је владао да успостави хармоничан суживот бројнијег грчког становништва са словенским живљем, и да отклони проблеме који се обично јављају између ова два живља. Грчки језик је био владајући у његовој администрацији и судству, примењивао је византијско право, задржао је Грке на кључним државничким положајима док је у свему (црквено-друштвеним уређењима), употребљавао византијски типик. Налазимо се дакле у епоси исихазма, у којој националност се превазилази јединством у Христу које као предуслов природно има јединство вере. Угљешина велика љубав према Светој Гори и монасима била је плод његове духовности коју је стекао бесплатно али која је праћена великим болом и невољама, губитком најближих и највољенијих његових лица, кроз ношење (подизање) Крста Господњег.

У наставку предавања монах Козма је описао спољашњу опасност Угљешине Деспотовине односно продирање Турака на Балканско полуострво. Објашњава које је све последице проузроковало турско надирање односно мењање црквено политичких уређења у областима Угљешиног владања и реакција Васељенске патријаршије ради успостављања редовног црквеног живота. Угљеша 1371. године преузима власт над Комотинијем и на тај начин даје могућност Васељенском патријарху да размишља у правцу да постави Митрополита у Комотинију. Угљеша размишља да покрене крсташки рат против Турака како би ослободио Тракију. У том смислу Ватопеду ја

Орменија, место погубљења Јована Угљеше 26. септембра 1371. Архива Кириаки Фотиаду. Фото дроном: Григорис Салцидис.

даровао рибњак Светих Теодора на језеру Пору. Такође Ватопеду дарује и једну златну Панагију са моштима Светог Јакова Персијанца обложеном златним плочицама. Натпис на задњем делу Панагије нам открива да крсташки рат који је планирао да организује има своје духовне, а не светске (политичке) мотиве и истовремено нам показује утицај његове супруге Деспотице Јелене да донесе такву одлуку. Конкретније, на натпису се налази део кондака Светог Јакова Персијанца у коме се каже: „Уверивши те твоја стрпљива супруга и уплашивши се Страшног Суда, безбожне законе и страх си презрео, Свети Јакове, и показао си се као славни мученик, по телу резан као грана“. Паралелизам Јована Угљеша са Светим Јаковом Персијанцем је више него очигледан. Као што је познато, Свети Јаков се одрекао Христа и прихватио да живи на двору Персијског Цара Издигерда у великом луксусу. Његова жена и мајка које су биле вернице прекинуле су сваку везу са њим и разобличили га што се одрекао Христа. Након овог догађаја Јаков је решио да се покаје, исповедио пред царем Христа и скончао свој живот мученички тако што су му секли део по део тела и на крају су му одсекли главу. На исти начин и Јован Угљеша подстакнут од своје верне супруге да подигне против Турака крсташки рат и да страда у том рату и постаје мученик за Христа као што је то био и Свети мученик Јаков. Тако је Јована убедила његова супруга и, уплашивши се Страшног Суда, побеђује безбожничке законе персијске и страха. Веома је битно нагласити да је Јелена по мајци била Гркиња и веома образована жена тако да је код грчких историчара тадашње епохе могла прочитати да се Турци називају и Персијанци. Такође Јован Угљеша посећује и манастир Велику Лавру којој даје право ловљења рибе, у Виварима „Великог Цара“ на језеру Пору.

У свом епилогу монах Козма напомиње неколико веома битних чињеница које

нам пружају прилику да у сасвим другом светлу видимо лик Јована Угљеше. Како наводи: „И поред тога што се не ради о неком грчком јунаку царске породице, и поред тога што је имао један неславан крај, и поред тога што је у Србији скоро заборављен, и поред тога што је недавно у Грчкој био оклеветан, не престаје да буди узвишене осећаје становника области у којој је владао“. Веома је интересант податак да иницијатива за канонизацију Јована Угљеша за светитеља није потекла од монаха већ од једног од мештана, господина Аргири Параликидиса. Као што говори Св. Николај Велимировић у својој беседи о Мирносоцима да не постоји чеднија љубав од оне према усопшима. Ова чедна љубав и велики интерес мештана Евроса према једном великом непознатом човеку, Деспоту Јовану Угљешу који је окупио све присутне на предавању монаха Козме, јесте доказ о светости Јована Угљеше.

Међутим, монах Козма наводи да постоје и историјски докази о његовом светитељству: његово успешно владање и залечење раскола између Црква, његова наднационална политика, даривање Свете Горе и грађење манастира, његово поштовање према црквеној јерархији и према монасима, његов мученички етос.

Предавање се завршава уверењем монаха Симонопетре да је дошао час да се потврди већ постојећа реалност светости Јована Угљеше и да овај чин неће закаснити већ да ће се, ускоро, монаси Симонопетре уместо помена, молитвено обраћати Јовану Угљешу као светитељу за своје спасење. Тако ће и митрополија Орестијаде добити другог светитеља владара поред Светог Јована III Ватаца.

Превод са грчког:
Никола Станчић

Ретуширана историја

Бугарско „буђење“ кроз провокативне невладине пројекте у Македонији

После недавног отварања бугарског клуба „Ванчо Михајлов“, као првог у форми невладиног деловања, који по свим званичним и незваничним оценама оживљава фашистичку идеологију на простору Републике Северне Македоније, класичној провокацији Софије усред настојања (де)блокаде Скопља у почетним преговорима за чланство у ЕУ, придружио се и нови «кутак» у Охриду. „Цар Борис Трећи“ отворен је после масовних демонстрација у атмосфери напетости и притисака.

После битолског клуба фашистичког извршиоца Михајлова, у Охриду клуб носи име прагматичара фашистичке идеологије, по коме су у Софији именоване улице и булеварии са циљем „очувања“ историјске истине.

Цар Борис Трећи је био један од најближих сарадника Адолфа Хитлера који је увео Бугарску у Тројни пакт. Под његовим вођством бугарска армија је водила злочиначку политику на подручју бивше Југославије, пре свега на територијама данашње Републике Северне Македоније и Србије. Парламент Бугарске је 1941. усвојио закон „Чисте нације“, чији је указ 21. јануара 1941. потписао управо овај монарх, три месеца пре него што је Бугарска ступила у хитлеровски пакт.

Власти у Скопљу отварање другог бугарског клуба у РСМ оцењују као чисту провокацију.

– Осуђујем отварање културног центра са таквим именом, иако су га отворили грађани наше државе. Сматрам да је то провокација која никоме не доноси добро. Сматрам да отварање културног центра треба да носи име некога ко зближава, а не некога према коме грађани у овој држави имају негативна осећања, не само Македонци, већ доминантно и Јевреји, јер знамо шта се

догодило са јеврејском заједницом у нашој држави у Другом светском рату, изјавио је Ковачевски.

Шеф дипломатије Бујар Османи сматра да је то на штету пре свега бугарске заједнице у овој земљи.

Но, с друге стране, његов колега Николај Милков, министар спољних послова Бугарске у техничком мандату, тумачи да Бугарској ништа не смета што се клуб у Охриду, ето, зове по цару Борису Трећем. Према његовом мишљењу, „већи је проблем“, што гимназија у Скопљу носи име Јосип Броз Тито. А тог имена, како сматра, суседи треба да се одрекну. И ту се види ко је на чијој страни – фашистичкој или антифашистичкој.

У делу реакција после отварања другог бугарског клуба у РСМ, изнете су прилично јасне контуре циљева Бугарске. Реч је, како се констатује, о смишљеној провокацији којом треба да се разара „македонско ткиво“, уз тестирање власти али и опозиције стављене на озбиљна искушења у деликатном периоду за државу, посебно на путу евроинтеграција. Чини се да на том путу озбиљну „заседу“ учвршћује званична Софија, под плаштом чланице ЕУ.

– Цар Борис Трећи је поново дошао међу Македонце откако се априла 1941. кратко после окупације бугарске војске појавио у Скопљу и био дочекан цвећем на улицама као некакав ослободилац. Бар се тако види на фотографијама. Тада је од краја Првог светског рата прошло само 23 године, а један део житеља Вардарске Македоније мислио је да је дошао крај србизацији становништва и да ће Македонци моћи слободно да изражавају своју етничку, културну и језичку посебност у неком облику аутономне јединице под окупаторским снагама. Та заблуда трајала је не више од пола године када је почела интензивна бугаризација становништва коју је спроводила влада у Софији, савезник Хитлера и Сила осовине. „Љубав“ се претворила у гнев, а потом у устанак и борбу за слободу, подсећа у опширној колумни Љупчо Поповски.

У међувремену, по већ устаљеном убрзаном приступу, објављено је да је у току регистрација и трећег бугарског удружења у РСМ, под називом „Цар Фердинанд“. Седиште би наводно требало да буде у Бугданцима, на крајњем југу земље.

М.С.

Магија лоптања

Колико може српска репрезентација на Мундијалу

Фудбалску репрезентацију Србије од Мундијала дели свега неколико дана. Месецима, међутим траје пумпање свих прича око потенцијалног резултата, жеља и очекиваних могућности. Због тога би било добро да застанемо и, за почетак, још једном похвалимо српску фудбалску репрезентацију након свих успеха у регуларној сезони Лиге нација. Та подвучена црта делује да је олако избледела и остала у сенци какофоније амбиција које су потпуно помутиле разум и најрационалнијих. Свему овоме допринеле су и актуелне игре око Савеза.

После много времена, постоје ствари које се у репрезентацији Србије подразумевају, ако се ишта у нашој репрезентацији икада може подразумевати.

Требало би да већ тачно знамо и ко ће играти и како ће играти и са којом идејом и како то може да изгледа када је добро, а на срећу, још увек не знамо како то изгледа када је лоше. Јер до сада није било.

„Када Србија игра у формацији са три штопера у задњој линији и два „wing“ бека, обично је на месту левог спољног играча Филип Костић. И то аутоматски доноси десетак центаршутева и две до три потенцијалне асистенције по мечу. Са друге стране терена су или Андрија Живковић или Немања Радоњић или Дарко Лазовић са различитим упоредним вредностима у игри. Између њих двојице, а иза најистуренијих, налази се Душан Тадић“, скенира ситуацију на терену Урош Јовичић на страницама Недељника.

На то се надовезује и неиспричана прича о Душану Влаховићу, великом момку детињасте ауре са лицем дискретног хероја.

И све приче о лоптању носе ту црту описа новог фудбалског доба и првом српском фудбалеру. О играчу на кога је, као на сервере пребачена сва меморија српског фудбала – и речи и снови и оно несвесно – и који је за архаичну игру фудбалска машина, а за свет робота и даље човек од крви, меса и љубави. Душан Влаховић је по свему посебан играч, тип фудбалера за који смо веровали да га можемо имати само у домену научне фантастике. Четврти ас – ас пик – у овој нашој причи.

“Гледао сам сваку утакмицу те генерације у репрезентацији. Примимо гол, он иде по терену, од играча до играча, бодри, диже им главу горе, са неким одлучним погледом, као војник. Направимо грешку, неко не испоштује договор, Дуци као прави командант прилази, критикује, објашњава, исправља. И тражи лопту, тражи. Нема везе ако погреши, ако је више пута изгуби, понавља ‘само је дајте мени’. Зрелост одраслог човека у телу дечака, тако бих то описао” – подсећа Вељко Пауновић. Оваква анализа даје наду да ће наши орлови полетети високо. Остаје да првенство почне и да се све наде и остваре.

Сведочење Петра Митропана

Петар Кочић, „уча“ у Учитељској школи у Скопљу

Кад је фебруара 1905. дошао у Скопље, Кочић је предавао српски језик и књижевност будућим народним учитељима. Четворица из те генерације - г.г.П. Радуловић, С. Никшић, А. Поповић и Ђ.Петровић, дали су ми драгоцене податке, оживели личност Кочићеву у школи за катедром и у односу према васпитаницима.

Није потребно наглашавати од каквог је значаја била настава српског језика под Турском у скопским школама, а за тај најважнији предмет није било стручног наставника. Кочић је био први који је имао за то и квалификације и дара. Спреман, начитан и духовит, са одличним говорничким особинама, он је брзо стекао симпатије својих ученика.

Занимљиво је приповедао, збијено, изразито; умео је да заинтересује и загреје за предмет. У кратким потезима могао је да изнесе суштину неког питања, да исприча садржај дела или објасни карактеристику неког писца. Тако, предајући свој предмет, упознавао је ђаке и с важним делима светске литературе, дотицао опште проблеме; једном је објаснио идеју свог Јазавца пред судом.

Примећивало се да воли народну поезију, о којој је с топлином и одушевљењем говорио, а нарочито му се свиђала песма Смрт Кајице војводе, можда зато што се у њој помиње, иако друга – крајина и истиче витештво и понос српски и у данима пропадања.

Кад је дошао у учитељску школу, није имао бог зна какво мишљење о знању својих ђака јер је предмет био запуштен. Почео је да их испитује, а да би оценио њихову писменост, дао је као домаћи задатак да изнесу садржину и особине поменуте народне песме Смрт Кајице војводе. Кад је чуо ђачке одговоре и прегледао задатке, казао је:

– Није ђаво тако црн... Тиме је хтео да охрабри ђаке и да им полета у раду. Волео је ученике и био је омиљен међу њима, нарочито код матураната, који су могли да га разумеју. Био је правичан у оцењивању, уживао ауторитет; његово је држање импонирало. Говорио је често у пословицама, шалио се, али без вређања. Његови ђаци и сад се сећају неких тема које им је давао Кочић. Поред оног задатка о Кајици војводи били су: Шта шуми Вардар, Какве погледе имате на Босну и

Херцеговину, Патриотски позив савременог Србина.

Како су карактеристичне ове теме и за оно доба и за самога Кочића и како су годиле оној родољубивој револуционарој генерацији.

Познато је да се пре доласка у Скопље оженио Милком Вукомановић. Нежност према својој жени уткао је у школски рад. Име женино (Милка) које се састоји од пет слова, он је узео као шифру за оцењивање стављајући одговарајуће слово уместо цифре: М-1, И-2, Л-3 итд. Ђаци су то некако „нањушили“, само што нису били начисто са којег краја почиње бројање, тако да је тај неспоразум у почетку изазвао један немио сукоб. Један амбициозни и добро писмен ђак, уз то државни питомац, добио је на писменом задатку К и мислећи да је то двојка, плануо је и рекао Кочићу:

– Ваљда сам, господине професоре, заслужио бољу оцену за свој рад.

Кочић се наљутио:

– Мислио сам да си паметан и интеллигентан, а сад видим да сам се преварио.

У трећем разреду учитељске школе био је Танасије Јовановић, који је као учитељ погинуо 1915. године. Добар Србин и патриота, он није много марио за учење. Кочић га прозива да говори. Ђаци матуранти код њега нису морали устајати кад говоре. Танасије отвара белешке, ставља их преда се и врло течно “као из књиге”, чита лекцију. Кочић то види, неко време слуша, а затим сасвим мирно:

– Прескочи Танасије, побогу...
Посвирај, па и за појас задени...
Ове речи збуњују Јовановића, али изазивају веселост у разреду. Таквим начином је највише задобијао љубав ђака чију је психу добро познавао.

Још изразитији био је Кочић као васпитач. Ту се не може довољно проценити домет његова утицаја, његова улога у формирању националне свести и расположења младих људи који су одмах из школских клупа ишли да служе своме народу. Заједно са г. Стевом Димитријевићем, ондашњим директором, он је будио код ђака љубав према слободи и тражио за њих слободу кретања.

– У интернатском животу владала је манастирска скученост; питомци су били одвојени од стварног живота. Кочићу се то није свидело. Он је знао какви тешки задаци очекују његове ученике и хтео је да их колико - толико припреми за њихову мисију. Говорио је с њима отворено и озбиљно, као с одраслим свесним људима; патриотским осећањима била је прожета цела та генерација; Кочић је будио и револуционарно расположење, желео је да формира борце. Није могао да говори мирно о Аустрији; кад би је споменуо, одмах би се зацрвенео и пао у ватру. Обузет његовим ослободилачким заносом, цео разред је, како причају његови ђаци, хтео да иде у четнике. По свршетку школе отишли су као учитељи у најугроженија места у Турској, гдје је учитељска служба заиста била мисија, а многи су погинули у четничким борбама и у ратовима.

Ван школе је такође био приступачан и од користи ђацима. Водио их је из Скопља до оближњег села Нерези на излет, добро је умео да баца “камена с рамена” и, можда се сећајући оног места из Кајице војводе где се овај надмеће у игри с Мађарима, надметао се у томе са ученицима.

– Као председник ђачке дружине “Српско коло” утицао је на формирање ђачких схватања. У Скопљу се Кочић појавио и као редитељ свога Јазавца пред

судом. Чланови “Српског кола” приређивали су с времена на време забаве са позоришним комадима из националног репертоара да би бодрили српско становништво на Југу и чували му национални дух.

По жељи колега и пријатеља Кочић је почео да спрема с ученицима учитељске школе свог Јазавца пред судом. У почетку није ишло лако, али после рада од месец дана писац-редитељ лепо је спремио своје дело. Тешкоћа је била у томе што су бар за главне улоге били потребни ђаци који говоре ијекавски. А није било лако ни пронаћи Давида Штрпца. Међу ученицима било је неколико Санџаклија. Они су Кочићу добро дошли. Учинио је добар избор кад је главну улогу (Давида) поверио талентованом ученику Михаилу Куртовићу; Војиславу Ненадићу дао је да игра писарчића, а Јови Љујићу – суца. Прва двојица (доцније народни посланици) су из Пљеваља, а Љујић из Пријепоља.

И публика и ђаци били су одушевљени. Нарочито се допао Давид (Куртовић) који је својим шеретључима изазивао бурну смеху. Присутни су били и сви конзули изузев аустријског. Од стране турских власти на приредбу је дошао мутесариф. Био је задовољан и Кочић што је могао својој браћи на Југу показати своје дело у коме су изнесене патње босанског сељака.

– Такав Кочић, борбена природа слободних погледа, морао се издвојити међу ондашњим српским средњошколским наставницима у Турској с којима је мало општио, јер је имао својих пријатеља у вароши. Већем броју колега његове особине се нису свиделе, јер је, по њихову мишљењу, “кварио ред у школи”, – али утолико веће симпатије уживао

је код ђака. То се показало приликом одласка Кочићева из Скопља.

Дошао је у сукоб са српским конзулом у Скопљу због својих написа у сарајевском “Дану” и београдској “Политици”. Кад је стигао глас о његовом премештају у Битољ, ђаци, спремни да бране свог омиљеног наставника, питали су га шта да раде. Кочић је категорички одбио њихову интервенцију која би се, разуме се, свршила на њихову штету.

– Немојте у то да се мешате никако, то нећу и не волим.

На тај начин спречио је неред или штрајк у школи јер је та генерација учитељских матураната била задојена његовим духом.

Није хтео да се потчини неправди и отпутовао је у Београд. Скоро нико од професора, његових колега, није се усудио да изађе на станицу да се не би замерио конзулу. Испратили су га једино г.г. Стева Димитријевић и Александар Прљинчевић. Али зато цео трећи разред, и поред забране, отишао је по киши на железничку станицу да покаже Кочићу признање и љубав. Чак су се замерили и свом разредном старешини који је тога дана славио Ђурђиц, јер нису отишли да му, по обичају, честитају. Међу становништвом Скопља где је стекао много пријатеља и познаника, његов одлазак изазвао је искрено жаљење, али званични кругови којима је Кочић сметао радовали су се као и добар део професора. Један од њих се чак овако обратио ђацима:

– Испраћате којекакве вагабунде, а разредном старешини нисте честитали славу.

http://knjizevnikutakok.blogspot.com/2018/10/blog-post_0.html

Одједи гостовања Београдског драмског у Скопљу Тешка прича препуне душе

Комад Горана Стефановског „Дивље месо“ Београдског драмског позоришта, у адаптацији, режији, сценографији и избору музике Јагоша Марковића, разгалило је скопску публику 15. октобра на сцени Драмског театра. Са пуно емоција, музичких секвенци, уз бурне аплаузе и током представе, одушевило је пробирљиву скопску публику.

Праизведба је била 1979. у Скопљу, а од тада је „Дивље месо“ извођено широм ондашње Југославије. Само три године касније Слободан Унковски урадио је ТВ филм у коме су играли Љуба Тадић, Љиљана Крстић, Светозар Цветковић. Горан Стефановски (1952-2018), оставио је за собом плодан опус не само у родној Македонији него и на сценама региона и Европе. Уз „Дивље месо“ његови често извођени наслови са веома јаком семантиком и дубоким смислом већ у самим насловима, данас и овде актуелни више него икада су „Тетовиране душе“ и „Дупло дно“.

У средишту приче је породица, балканска, пуна љубави, неслоге, хормона, деструкције, душе. С друге стране је капитализам који једе људе, с озбиљним наговештајима фашизма... Представа говори о крају једног света и почетку новог, чему сви сведочимо. И данас око нас, овде и тамо...Свуда.

Иако је писац комад написао пре 40 година и радњу сместио у предвечерје Другог светског рата, док гледамо имамо осећај као да је писао у наше време.

Комад је емотивно захтеван, изискује огољавање до сржи, улажење у амбисе у које није лако ући а ни из њих изаћи...

Превод је сачинио Гојко Јањушевић, костимограф је Марија Марковић Милојев, док је сценски говор био задатак за Љиљану Мркић Поповић.

Глумачка поставка

Димитрије Андрејевић: ЈОВО МАКСИЋ
Марија: САНДРА БУГАРСКИ
Андреја: ЛУКА ГРБИЋ
Стефан: МАРКО ТОДОРОВИЋ
Симон: АЛЕКСАНДАР ВУЧКОВИЋ
Вера: АНДРИЈАНА ЋОРЋЕВИЋ
Херцог: ЉУБИНКА КЛАРИЋ
Сара: ВАЊА НЕНАДИЋ/МИНА НЕНАДОВИЋ
Клаус: ПАВЛЕ ПЕКИЋ
Сивић: ЕМИР ЋАТОВИЋ/ МИЛОШ ПЕТРОВИЋ ТРОЈПЕЦ/ СТЕФАН РАДОЊИЋ
Поп: МИЛАН ЧУЧИЛОВИЋ
Проститутка Мими: ЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ
Врачар: АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ

